

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА ІМЕНІ
ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ

Кафедра: менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему:

**«СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: ПРИРОДА ТА ОСОБЛИВОСТІ
ФУНКЦІОНУВАННЯ»**

Виконав: студент магістратури за
спеціальністю 072 Фінанси, банківська
справа та страхування

Суздаєвич П.І.

Керівник: К.е.н., доцент

Бучковська Я. Г.

Рецензент: К.е.н., доцент

Ткачук Н.М.

Хмельницький – 2020 рік

АНОТАЦІЯ

Суздаєвич П. І. Страховий ринок України: природа та особливості функціонування (на матеріалах СК «Gardian»). - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2020.

Досліджено теоретико-організаційні засади функціонування страхового ринку. Розглянуто сутність, функції страхового ринку та особливості становлення в Україні. Акцентовано увагу на економічній природі страхових послуг, що є об'єктом страхового ринку. Досліджено структуру страхового ринку: галузеву, організаційну, територіальну та інституційну.

Проаналізовано сучасний стан страхового ринку України згідно основних показників та індикаторів. Акцентовано увагу на ступені виконання страховим ринком його функцій. Здійснено моніторинг діяльності посередників на страховому ринку. Підкреслено необхідність активізації страховиків і страхових посередників у здійсненні їх основної діяльності.

Розглянуто передовий світовий досвід функціонування страхового ринку та можливості його застосування в Україні. Розкрито основні напрями розвитку страхового ринку в умовах інтеграції у світовий фінансовий простір. Запропоновано шляхи вдосконалення розвитку страхового ринку.

Ключові слова: страхування, перестрахування, страхова компанія, страховий ринок, страхові посередники, страхові брокери, страхові виплати, страхові премії, страхові резерви, рівень страхових виплат, страхування життя, ризикове страхування, концентрація страхового ринку, світовий страховий ринок.

ANNOTATION

Suzdalevich PI Insurance market of Ukraine: nature and peculiarities of functioning (based on materials of Gardian Insurance Company) - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for Master degree in specialty 072 – Finance, banking and insurance. – Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, Khmelnytskyi, 2020.

Theoretical and organizational principles of functioning of the insurance market are investigated. The current state of the Ukrainian insurance market is analyzed according to the main indicators and indicators. The best international experience of the insurance market functioning and the possibility of its application in Ukraine are considered. The basic directions of development of the insurance market in terms of integration into the world financial space are revealed.

Key words: insurance, reinsurance, insurance company, insurance market, insurance brokers, insurance brokers, insurance payments, insurance premiums, insurance reserves, level of insurance payments, life insurance, risk insurance, concentration of the insurance market, world insurance market.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ.....	6
1.1. Сутність страхового ринку та особливості становлення в Україні.....	6
1.2. Структура страхового ринку.....	13
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	19
2.1. Аналіз показників і основних індикаторів розвитку страхового ринку.....	19
2.2. Моніторинг діяльності посередників на страховому ринку.....	29
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	36
3.1. Світовий досвід функціонування страхового ринку та можливості його застосування в Україні.....	36
3.2. Напрями розвитку страхового ринку в умовах інтеграції у світовий фінансовий простір.....	45
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах глобалізації та інтернаціоналізації світогосподарських зв'язків, посилення конкуренції на національних і міжнародних ринках, розвитку ринкових відносин особливого значення набувають питання забезпечення функціонування господарюючих суб'єктів від наявних і потенційних загроз, створення дієвої системи захисту їх від впливу можливих негативних факторів. Для вирішення цих непростих завдань необхідно передусім забезпечити ефективне функціонування національного страхового ринку.

Сучасний стан страхового ринку за своїми інституційними та функціональними характеристиками не повною мірою відповідає тенденціям розвитку світового страхового ринку, що стає на заваді процесам фінансової глобалізації та міжнародної інтеграції України. Формування ефективного страхового ринку вимагає цілісного підходу та потребує теоретичного та практичного обґрунтування стратегій його розвитку.

Саме це вказує на високу актуальність наукової роботи й зумовлює об'єктивна необхідність дослідження та вироблення рекомендацій щодо вдосконалення функціонування страхового ринку України.

Дослідженню проблем теорії та практики функціонування страхового ринку наукові праці багатьох вітчизняних дослідників, зокрема: Л.М. Алексеєнко, В.Д. Базилевича, О. І. Білик, О.В. Вірбулевської, О.О. Гаманкової, В.А. Дибби, С.А. Качмарик, І.П. Малікової, Р.В. Пікус, О.Б. В.Л. Позднякової, Пономарьової, Н.В. Приказюк, С.М. Прилипко, Н.Ю. Якимчук. та ін. Особливостям страхової діяльності присвячені праці провідних західних вчених, зокрема Д. Блекуелла, В. Берга, Р. Вестерфілда, О. Гагена, Д. Кідуелла, Д. Кеслера, Р. Колба, А. Манера, Р. Родрігеса, Дж. Стігліца та ін.

Віддаючи належне напрацюванням учених у цій сфері, потрібно зауважити, що більшість дослідників зосереджує свою увагу на теоретичних аспектах страхової діяльності та дослідженні окремих видів страхування, як

глибшого дослідження потребують особливості функціонування страхових компаній, що зумовлюють специфіку функціонування страхового ринку.

Незаперечна важливість окреслених питань, їх актуальність та необхідність дослідження обумовили вибір теми роботи, визначили її мету та основні завдання.

Метою магістерської роботи є наукове обґрунтування природи та особливостей функціонування страхового ринку України, вироблення практичних рекомендацій щодо основних пріоритетів його подальшого ефективного розвитку в умовах нестабільності та мінливості ринкового середовища.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- дослідити сутність страхового ринку та особливості його становлення в Україні;
- розглянути структуру страхового ринку;
- проаналізувати показники та основні індикатори розвитку страхового ринку страхового ринку України;
- здійснити моніторинг діяльності посередників на страховому ринку;
- розглянути світовий досвід функціонування страхового ринку та можливості його застосування в Україні;
- запропонувати напрями розвитку страхового ринку в умовах інтеграції у світовий фінансовий простір.

Об'єкт дослідження є страховий ринок як складова ринку фінансових послуг, що сформована на основі певних специфічних ознак і особливостей фінансових активів.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти функціонування страхового ринку

Методи дослідження. Для вирішення сформульованих завдань використовувались загальнонаукові та спеціальні методи. Так, при вивченні природи та особливостей функціонування страхового ринку використано методи абстрагування, індукції та дедукції, формалізації. Практичні результати

дослідження отримано за допомогою застосування спеціальних методів, зокрема: абстрактно-логічного (при визначенні базових категорій дослідження), табличного методу (для систематизації показників функціонування страхового ринку), аналітичного та порівняльного (при вивченні динаміки і закономірностей розвитку страхового ринку), методу горизонтального та вертикального аналізу (при дослідженні тенденцій розвитку страхового ринку); структурного, системного аналізу (для розробки пріоритетних напрямів розвитку страхового ринку) та інших.

Інформаційною базою роботи є законодавчі і нормативні документи України, офіційні дані Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, які визначають і регулюють діяльність страхових компаній; монографічні дослідження та наукові публікації з питань розвитку страхування, а також офіційна фінансова звітність страхової компанії СК «Guardian» за 2014-2018рр.

Практична значущість. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в практичній діяльності страхових компаній в процесі аналізу показників діяльності задля вироблення пріоритетів у наданні страхових послуг задля підвищення ефективності діяльності.

Структура роботи. Відповідно до мети та завдань дослідження, робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків і списку використаних джерел із 68 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 59 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ

1.1. Страховий ринок: економічна природа та особливості розвитку

У фінансовій системі держави важливе місце займає страховий ринок як важлива забезпечуюча сфера фінансових відносин, яка сприяє ефективному функціонуванню інших сфер і ланок фінансової системи країни. Страховий ринок є одним із невід'ємних елементів ринкової інфраструктури та фінансової системи будь-якої держави.

В умовах утвердження ринкових засад господарювання важливою передумовою забезпечення фінансової стабільності держави, її сталого економічного розвитку та загального добробуту є ефективне функціонування страхового ринку.

Досвід розвинутих країн свідчить, що рівень розвитку економіки країни часто визначають за рівнем організації страхової справи, яка за рентабельністю у багатьох країнах світу випереджає промисловий та банківський сектори. Цілком очевидно, що страховий ринок відіграє визначальну роль у формуванні загальноекономічної ситуації в країні, адже створює страхове середовище, здатне забезпечити страховий захист суб'єктам господарювання і фізичним особам у зв'язку із наслідками страхових подій, зменшуючи значною мірою витрати державного бюджету на відшкодування збитків, спричинених внаслідок надзвичайних ситуацій, різноманітних природних лих, а також захищає бізнес від непередбачуваних ризиків та забезпечує соціальну підтримку населення. По-друге, ринок страхування акумулює значні фонди неактивного капіталу й перетворює його у потужне джерело інвестиційних ресурсів, які активізують реальний сектор економіки і стимулюють соціально-економічне зростання країни. Відтак, вважаємо за необхідне з'ясувати економічну природу страхового ринку, що зумовлюють

особливості його розвитку та функціонування.

Розвинута ринкова економіка передбачає функціонування багатьох ринків. Одним з таких ринків є ринок фінансових послуг. Перехід економіки України на початку 90-х років ХХ століття на засади ринкового господарювання обумовив формування та розвиток в країні ринку фінансових послуг, що було спричинено розвитком ринкових відносин, появою приватної форми власності та зменшенням у структурі власності частки держави, переходом на об'єктивні засади розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів у недержавному секторі економіки, формуванням банківської системи країни та розвитком діяльності небанківських фінансових установ.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», фінансовими послугами вважаються «операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів» [18]. Згідно положень даного закону фінансовими послугами з-поміж інших вважаються й послуги у сфері страхування та накопичувального пенсійного забезпечення [18]. Отже, за видом фінансових активів, стосовно яких надаються фінансові послуги, в складі ринку фінансових послуг виділяють страховий ринок. Тому страховий ринок є одним із сегментів ринку фінансових послуг, елементом фінансового ринку та фінансової системи держави, що більш наглядно відображено на рис. 1.1.

В сучасній науковій літературі поняття страхового ринку має різні визначення, які залежать від підходу вчених до його дослідження, що відображено в додатку А. Аналізуючи підходи різних вчених у визначенні сутності страхового ринку відмітимо, що на сьогодні немає єдиної точки зору у даному питанні.

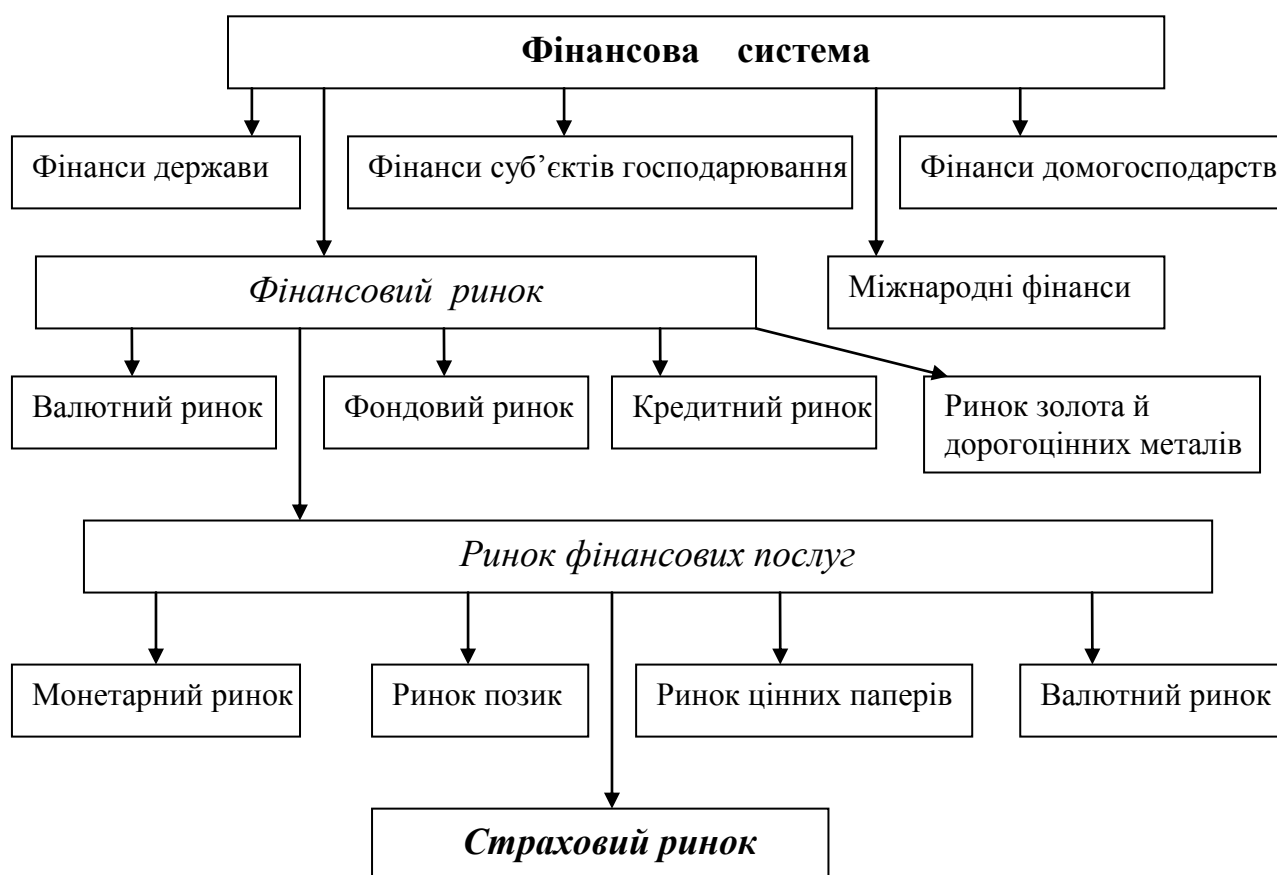

Рисунок 1.1 – Страховий ринок у фінансовій системі держави *

*Примітка. Сформовано автором на основі опрацювання [55].

На нашу думку, найбільш повне та всеохоплююче визначення подано групою вчених під керівництвом С. І. Юрія та В. М. Федосова. Відтак поняття “страхового ринку” доцільно розглядати з таких позицій [55]:

- 1) як сферу економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист та формується попит і пропозиція на нього, страховий ринок – це сукупність економічних відносин, що виникають між його учасниками при формуванні попиту і пропозиції на страхові послуги, пов'язані з купівлею-продажем страхового захисту; на ці відносини впливають об'єктивні економічні закони розвитку суспільства, а також фінансова політика держави та інших господарюючих суб'єктів;
- 2) як форму організації економічних відносин щодо формування та розподілу страхового фонду для забезпечення страхового захисту юридичних і фізичних осіб;

- 3) як соціально-економічне середовище, у якому функціонують страхові компанії, страхувальники, посередники, що приймають участь в реалізації страхових послуг;
- 4) як сукупність страхових організацій і страхових послуг; страхові організації спрямовують потік грошових коштів від страховиків до страхувальників, і навпаки;
- 5) як механізм перерозподілу фінансових ресурсів страхувальників і страховиків у процесі формування страхового фонду та в разі настання страхових випадків.

Узагальнюючи дані додатку А відмітимо, що більшість вчених визначають “страховий ринок” через економічні відносини щодо купівлі-продажу страхових послуг, фактично ототожнюючи його з “ринком страхових послуг”. Тоді як ми підтримуємо позицію вчених О. О. Гаманкової та О. В. Козьменко, які досліджуючи взаємозв’язок вказаних понять між собою та з поняттями “фінансовий ринок” і “ринок фінансових послуг”, доводять, що це різні речі [10, 11, 25]. Отже, страховий ринок являє сферу економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає специфічний товар – страхова послуга. При цьому в дослідженні страхового ринку слід використовувати комплексний підхід із врахуванням усіх вищезазначених позицій.

Таким чином, страховий ринок є більш загальним поняттям, включаючи ринок страхових послуг, повноцінне функціонування останнього неможливе без провадження страховиками, як фінансовими посередниками, діяльності щодо формування та розміщення страхових резервів. Головним завданням функціонування страхового ринку є акумуляція та перерозподіл капіталу, наявного в суспільстві, в процесі надання страхового захисту та подальшого його інвестування в економіку країни з метою забезпеченні найбільш повного задоволення потреб споживачів у страхових послугах за їх обсягом, структурою та якістю.

Економічна природа страхового ринку зумовлена специфікою товару, попит і пропозиція на який формуються на ньому. Тому вважаємо за доцільне

розглянути особливі ознаки страхової послуги, що вирізняє її серед інших фінансових послуг.

Необхідність надання страхових послуг зумовлена потребою юридичних і фізичних осіб у забезпеченні стійких гарантій захисту їх майнових інтересів. Зміст категорії “страховий захист” визначається кількома аспектами [39]:

- з позиції природних інтересів людства страховий захист виник як засіб збереження матеріального добробуту в разі настання непередбачуваних ситуацій або випадків, які можна передбачити, однак уникнути неможливо, з метою розподілу збитків, завданих окремим громадянам, між багатьма членами суспільства, щоб зменшити втрати потерпілих;

- економічний аспект страхового захисту пояснюється необхідністю організації суспільних відносин, які базуються на мобілізації фінансових ресурсів та їх використанні на відшкодування збитків з метою забезпечення безперервного процесу суспільного відтворення;

- соціальна потреба у страховому захисті зумовлена необхідністю вирішення соціальних питань у суспільстві з метою захисту особистих інтересів громадян;

- в юридичному аспекті організація страхового захисту як цивільно-правових відносин здійснюється відповідно до чинного страхового законодавства та договору страхування;

- міжнародний аспект страхового захисту зводиться до усунення національних відмінностей в законодавчих актах різних країн з метою забезпечення страховикам та страхувальникам наявності достатніх фінансових гарантій.

Беззаперечним є той факт, що сутність страхової послуги зумовлена необхідністю страхового захисту. Страхової послуги не можна торкнутись, обміняти у випадку виявлення недоліків, але для цього товару важливим є наявність в обслуговуванні таких нематеріальних підтверджень їхньої якості, як компетентність і вигляд працівників установи-виробника страхової послуги,

приміщення, якість оснащення, існування сучасної техніки, комфортних умов для страхувальника або іншого клієнта [8].

Як будь-який товар, страхові послуги мають свою споживчу та мінову вартість. Споживча вартість страхової послуги проявляється в забезпеченні страхового захисту:

- майнових благ, де об'єктом виступають всі майнові блага, що мають вартість;
- відповідальності, де об'єктом є відповідальність власників автотранспортних засобів, перевізників, відповідальність за невиконання зобов'язань тощо;
- підприємницьких ризиків, де об'єктами є фінансові та інші ризики, що супроводжують господарську діяльність;
- населення, де об'єктом виступають життя і здоров'я громадян.

Мінова вартість страхової послуги являє її ціну, що знаходить вираження в страховому тарифі, а потім – у страховому внеску. Ціна страхової послуги формується на основі попиту на неї та пропозиції таких послуг на страховому ринку. Відповідно до об'єктів страхування страхові послуги забезпечують майнове страхування, особисте страхування, страхування відповідальності, страхування підприємницьких ризиків. Споживачами страхових послуг можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Користування страховими послугами може здійснюватись на добровільній або обов'язковій основі.

Більш повно сутність і призначення страхового ринку виявляється у виконуваних ним функціях [38, 55]:

- забезпечення суспільного визнання страхових послуг;
- акумуляція та розподіл страхового фонду для забезпечення страхового захисту фізичних та юридичних осіб;
- забезпечення соціальної та економічної стабільності в суспільстві за рахунок повного та своєчасного відшкодування збитків;
- залучення тимчасово вільних коштів страхового фонду для здійснення інвестицій.

Об'єктивними умовами існування страхового ринку є наявність суспільної потреби у страхових послугах та діяльність на ринку страхових компаній, здатних забезпечити їх надання. Головними передумовами функціонування страхового ринку є наявність: потреби в страхових послугах, об'єктів страхування, що мають споживчу вартість, суб'єктів страхування, що здатні задовольнити потреби або їх споживати. Отже, розглянемо особливості становлення страхового ринку в Україні в розрізі основних етапів.

Ринок страхових послуг в Україні пройшов 4 етапи розвитку, кожному з яких притаманні певні особливості. Перший етап (1991-1993рр.) характеризувався відсутнім ліцензуванням, наявним наглядовим органом і стандартизацією страхових послуг. Окрім того, відмічався високий рівень інфляції, відсутність інституту страхових брокерів на фоні середньої лояльності споживачів.

Другий етап (1993-1996 рр.) характеризується гіперінфляцією в економіці країни, започаткуванням ліцензування страхової діяльності й запровадженням нормативу мінімального розміру статутного фонду, що становить 5 тис. дол. США., хоча інститут страхових відносин знову ж таки був відсутнім.

Третій етап (1996-2001рр.) характеризувався змінами рівня інфляції до середнього, вимог до розміру статутного фонду страховиків до 100 тис. євро. Позитивним фактом стало створення Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю та зародження інституту страхових брокерів.

Четвертий етап розвитку ринку страхових послуг розпочався з 2001р., коли відмічалось зниження рівня інфляції до найнижчого рівня, диференціація страхових послуг і вдосконалення процесу ліцензування страхової діяльності. Мінімальний розмір статутного фонду зріс до 1,5 млн. євро., а в 2002 р. створено новий наглядовий орган, а саме Національну комісію, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг України. Упродовж 2011–2018 рр. в Україні відбувається суттєве зменшення загальної кількості страхових компаній, що пов'язане з використанням передових технологій і посиленням концентрації страхового ринку.

Підводячи підсумок вищевикладеному відмітимо, що важливою передумовою забезпечення фінансової стабільності держави, її сталого економічного розвитку та загального добробуту є ефективне функціонування страхового ринку. Страховий ринок являє собою сфера економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу є специфічний товар – страхова послуга. Особливості становлення та розвитку страхового ринку зумовлюють потребу подальшого дослідження його структури та функціонування.

1.2. Структура страхового ринку

Страховий ринок передбачає самостійність суб'єктів ринкових відносин, їхнє рівноправне партнерство, розвинену систему горизонтальних і вертикальних зв'язків між ними. Він забезпечує органічний зв'язок між цими суб'єктами шляхом спільного визнання потреби у страховій послугі. Структура страхового ринку є складною теоретичною проблемою у фінансовій теорії. Залежно від критерію аналізу визначають організаційну, інституціональну, територіальну і галузеву структури страхового ринку (рис. 1.2). Враховуючи багатоаспектність аналізу структурованості страхового ринку доцільно розглянути кожної із названих структур.

Організаційна структура страхового ринку характеризує його суб'єкти і об'єкти, які співпрацюють на даному ринку з метою якнайповнішого задоволення власних інтересів. До основних суб'єктів страхового ринку відносяться: страхові компанії, страхувальники та страхові посередники. Страхові компанії за характером здійснюваних операцій страхові компанії поділяються на [55]:

- спеціалізовані – такі страхові компанії, що спеціалізуються виключно на тих чи інших видах страхування;
- універсальні страхові компанії, що виконують різні види страхування;
- перестраховальні страхові компанії, які здійснюють страхування великих і небезпечних ризиків інших страхових компаній.

Рисунок 1.2 – Структура страхового ринку*

*Побудовано автором на основі [8].

На страховому ринку України переважно працюють страхові компанії у формі акціонерних товариств закритого типу, що пояснюється низькими вимогами до розміру статутного фонду страховика, відсутністю розвиненого ринку цінних паперів, спрощеною процедурою реєстрації тощо. Іншими формами організації страхових відносин є товариства з додатковою відповідальністю, командитні товариства, товариства з повною відповідальністю. Значного поширення на вітчизняному страховому ринку набули кептивні страхові компанії, що створені потужними виробничими підприємствами, корпораціями або фінансово-промисловими групами для обслуговування власних потреб. Такі страхові компанії обслуговують потреби та інтереси засновників.

Крім вище зазначених основних суб'єктів, виділяють ще й інших учасників страхових відносин: товариства взаємного страхування, перестраховальні компанії, об'єднання страховиків, орган у справах нагляду за страховою діяльністю.

Товариства взаємного страхування (ТВС) створені на основі добровільної угоди між об'єднаннями юридичних або фізичних осіб для страхового захисту своїх майнових інтересів. Специфіка взаємного страхування полягає в тому, що при створенні страхового фонду забезпечується безприбуткова основа. Предметом основної діяльності товариств взаємного страхування є забезпечення страхового захисту, однак обсяг ризиків, що можуть бути прийняті на страхування, обмежений. ТВС, окрім проведення страхової діяльності, надають фінансову підтримку його членам через інвестування коштів, видачі позик на потреби учасників товариства тощо.

На страховому ринку України функціонують такі об'єднання страховиків, як Ліга страхових організацій України, Моторне бюро України, Авіаційне страхове бюро України, Морське бюро України, Асоціація “Українське медичне страхове бюро”. Метою створення Ліги страхових організацій України було добровільне об'єднання зусиль страховиків для формування повноцінного і дієвого страхового ринку. Основними завданнями Моторного страхового бюро України є гарантування платоспроможності страховиків-членів Моторного транспортного страхового бюро щодо страхових зобов'язань; забезпечення розвитку страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів та організації співпраці з страховими організаціями інших держав у даній галузі [64].

Авіаційне страхове бюро організоване з метою координації діяльності національних страховиків у галузі авіаційних ризиків; співпраці з суб'єктами господарювання, які експлуатують або обслуговують засоби авіаційного транспорту; дослідження та прогнозування національного ринку страхових послуг у галузі авіації; розроблення програм та методів страхування авіаційних ризиків, заходів щодо запобігання страховим випадкам тощо.

Основною метою Асоціації “Українське медичне страхове бюро” є сприяння розвитку медичного страхування в Україні за допомогою впровадження єдиних правил, вимог і стандартів діяльності, забезпечення необхідної допомоги страховим компаніям у проведенні медичного

страхування, організації юридичного захисту прав страховиків та страхувальників на ринку послуг медичного страхування.

Зупинимося більш детально на таких суб'єктах страхового ринку, як посередники. Страхові посередники – страхові брокери чи агенти, через яких укладається договір страхування і вирішуються окремі питання щодо врегулювання претензій. Страхові брокери – юридичні особи або громадяни, які офіційно зареєстровані у встановленому порядку і здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні. Страхові агенти – юридичні і фізичні особи, які є представниками страховика і діють в його інтересах за винагороду на підставі договору доручення із страховиком. Аджастери (диспашери) – спеціалісти з розрахунків аварій та розподілу збитків між учасниками морського перевезення. Аварійні комісари – встановлюють причини настання страхового випадку, характер та розмір збитків, як правило, при дорожньо-транспортних аваріях. Сюрвейери – інспектори чи агенти страховика, що здійснюють огляд майна, яке приймається на оцінку, визначають ймовірність реалізації страхового ризику. Андеррайтери – юридичні особи, які діють від імені страховика та мають право брати на страхування запропоновані ризики, визначати тарифні ставки, умови договорів страхування на основі норм страхового права [28].

Інституціональна структура ґрунтується на розмежуванні приватної, публічної або комбінованої форм власності, на якій створюється страхова організація. Згідно з такою структурою розрізняють акціонерні, корпоративні, взаємні, державні страхові компанії.

Територіальна структура передбачає виокремлення страхових відносин у суспільстві на різних територіальних рівнях. Відтак, виділяють: місцевий (регіональний), національний (внутрішній) та світовий (зовнішній) страхові ринки [64]. Місцевий (регіональний) ринок задовольняє страхові інтереси конкретного регіону, національний страховий ринок представляє інтереси, що переросли межі регіону й розширились до рівня нації (держави), світовий

страховий ринок – це ринок страхових послуг, що задовольняє попит на страхові послуги в масштабі світового господарства.

Місцевий (регіональний) страховий ринок - це, як правило, обмежений певною територією та вузькоспеціалізований ринок страхових послуг. Його функціонування забезпечує потреби конкретного регіону у страховому захисті.

Національний (внутрішній) страховий ринок покликаний задовольняти економічні потреби та реалізувати економічні інтереси страховиків та страхувальників у межах національної економіки. Він характеризує досягнутий рівень розвитку страхування тієї чи іншої країни. Наприклад, страховий ринок України поділено на чотири великі регіони: західний, східний, південний, центральний. Світовий (зовнішній, глобальний) страховий ринок сприяє задоволенню потреби у страховому захисті страхувальників усього світу. На світовому страховому ринку урівноважується пропонування страхових продуктів та попит на них у глобальному масштабі та вимірі, де взаємодіють страховики різних країн. Між ними укладаються угоди, вони ділять між собою не тільки певні сегменти ринку, а й території, утворюють міжнародні об'єднання страховиків.

Як бачимо, основу інституціональної та територіальної структури страхового ринку складають страхові компанії, в основу класифікації яких покладено: характер власності страховиків, їх спеціалізація, розмір статутного капіталу, територія обслуговування та інше.

За *галузевою ознакою* страховий ринок поділяють на дві складові: 1) ринок страхування життя та 2) ринок загальних (ризикових) видів страхування (майнового, особистого, відповідальності) [8]. При цьому ринок майнового страхування включає в собі ринок страхування відповідальності. Кожний із цих ринків можна поділити на окремі сегменти, наприклад, ринок страхування від нещасних випадків тощо, що детально показано в додатку Б. Відмітимо, що особливість галузевої структури страхового ринку виявляється в тому, що кожен із цих ринків має свою внутрішню структуру, елементи якої формують сегменти страхового ринку в цілому, визначають специфіку взаємодії

страховиків та страхувальників у процесі купівлі-продажу страхової послуги та під час задоволення потреби у страховому захисті.

Таким чином, страховий ринок являє собою складну, багатофакторну, динамічну, відповідним чином структуровану систему. Ця система реально функціонує, отже, відповідно взаємодіють усі складові страхового ринку, котрий можна розглядати як єдність внутрішньо організованої системи та зовнішнього стосовно до цієї системи оточення. Внутрішня система страхового ринку взаємодіє із зовнішнім середовищем. Вони взаємообумовлюють одна одну, взаємодоповнюють страховий простір в цілому.

Зовнішнє середовище страхового ринку являє собою сукупність факторів, дія яких не опосередковується безпосередньо впливом страховика. Внутрішня система характеризується тим, що страховик спроможний безпосередньо впливати на процеси, що відбуваються, має реальні можливості для корекції своїх дій і очікує відповідної адекватної зміни у внутрішній системі. До факторів, що визначають вплив страховика на внутрішній стан страхового ринку, належать: страхові продукти, що їх пропонує страховик, умови, на яких укладаються страхові договори; системи просування страхових продуктів на ринок; тарифна політика страховика; механізми вивчення попиту та його зміни.

До елементів внутрішньої системи страхового ринку можна віднести фінансовий та кадровий потенціал страхової компанії, наявність та міра довіри страхувальника до страховика, його уміння співпрацювати із фінансовими інститутами, якість маркетингової діяльності та ефективність стратегічних рішень. Діяльність страховика саме у внутрішній системі страхового ринку спонукає формування попиту на страхові послуги, сприяє зростанню обсягу та асортименту пропозиції страхових продуктів і таким чином створює належні умови для управління і контролю з боку страховика ситуації у внутрішній системі.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз показників і основних індикаторів розвитку страхового ринку

Глобальні зміни та стрімкий розвиток фінансових технологій, посилені складністю системи задіяних інститутів та використанням широкого спектру фінансових інструментів, визначаються вагомими зрушеннями як з боку пропозиції фінансових послуг, так і з боку попиту на них. Страховий ринок змушений реагувати на окреслені трансформації задля максимального задоволення потреб і побажань своїх клієнтів з метою їх страхового захисту в частині удосконалення підходів до ведення бізнесу, розробки інноваційних каналів реалізації продуктів і надання послуг та технологій обслуговування.

Стан страхового ринку держави вважається основним показником економічної безпеки країни, в той же час, і розвиток страхового ринку є похідною соціально-економічного розвитку країни. Відтак, держава зацікавлена в розвитку страхового ринку, оскільки все зумовлюється тим, що завдяки страхуванню підвищується соціальний захист населення, зменшується навантаження на державний бюджет при відшкодуванні збитків природно-техногенного характеру, переносяться державні виплати з коштів бюджету на страхові виплати. Від того, на скільки ефективно функціонує страховий ринок залежить розв'язання багатьох проблем, які стоять перед економікою держави.

Поточний стан розвитку ринку страхування в Україні зумовлює необхідність постійного відстеження тенденцій та виявлення особливостей функціонування цієї сфери небанківських фінансових послуг, що має важливе значення для ефективного функціонування не тільки фінансової системи держави, а й усієї економіки.

В науковій літературі немає єдиного підходу щодо переліку показників оцінки стану розвитку страхового ринку. У багатьох сучасних публікаціях дослідження процесів розвитку та аналіз тенденцій у розвитку страхового ринку будується на основі номінальних значень фінансово-економічних показників, але на нашу думку доцільним було б визначати тенденції розвитку на підґрунті приведених показників до прийнятого за базу року. Використання такого методу дозволить надати аналіз реальної ситуації на страховому ринку з підвищеним рівнем точності оцінки. Вважаємо, що оцінку стану розвитку страхового ринку доцільно проводити за макроекономічними показниками та індикаторами розвитку, перелік яких подано в додатку В.

Отже, проведемо дослідження основних тенденцій розвитку страхового ринку України з використанням зазначених у додатку В показників. Так, кількість страхових компаній (СК) станом на 31.12.2018р. становила 281, з яких 30 СК зі страхування життя (СК "Life") та 281 СК, що здійснювали види страхування, інші, ніж страхування життя (СК "non-Life"). За 2018 рік кількість страхових компаній зменшилась на 13 СК (табл. 2.1).

Таблиця 2.1. Загальні показники розвитку страхового ринку України у 2014-2018 рр.*

Показники	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість страхових компаній	382	361	310	294	281
В т.ч.:					
- страхові компанії "non-Life"	325	312	271	261	251
- страхові компанії "Life"	57	49	39	33	30
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, тис. од.	35975,7	109106,	61272,8	70658,2	77495,0
- у т. ч. з фізичними особами	32699,4	106321,2	42534,6	66915,2	72460,2
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті, тис. од.	98737,5	93322,5	118198,4	114824,7	123582,5
Активи страховиків (згідно (П(С)БО 2)), млн. грн.	70261,2	60729,1	56075,6	57381,0	63493,3

*Складено автором на основі [21].

Як бачимо з наведених у табл. 2.1 даних, незважаючи на щорічне зменшення кількості страхових компаній, кількість укладених договорів страхування зростає, у тому числі й з фізичними особами-страхувальниками. Це пояснюється декількома факторами. По-перше, зменшення числа страхових компаній викликане не скільки зменшенням попиту на страхові послуги, скільки тим, що йде «очищення» ринку від ненадійних та фінансово неспроможних страховиків. По-друге, події, що відбулись у 2013 і 2014 роках, змусили населення змінити свої погляди щодо страхування життя, активів та відповідальності. І третім фактором, на нашу думку, є плідна співпраця з іноземними партнерами та вихід на національний ринок страхових компаній з іноземним капіталом. Активи страхових компаній зменшились у 2014-2015рр. з 70261,2 млн. грн. до 60729,1 млн. грн., а починаючи з 2016р. – зростали й на кінець 2018р. становили 63493,3 млн. грн.; наглядна динаміка показників подана в додатку Г.

Оцінити стан розвитку ринку страхових послуг України та рівень його впливу на соціально-економічний розвиток країни дають можливість індикатори, до яких відносимо: ступінь проникнення страхування, щільність і ємність страхування, щільність і ступінь доступності страхових послуг, порядок визначення та економічний зміст яких подано в додатку В.

Індикатор ступеня проникнення страхування визначається як співвідношення обсягу страхових премій (валових або чистих) до обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП). Чим більше буде питома вага страхових премій у ВВП, тим вищий рівень розвитку ринку страхових послуг, що виявляється в більш об'ємному перерозподілі ВВП через механізм страхових відносин у державі.

На основі обчислених основних індикаторів розвитку страхового ринку України у табл. 2.2, відзначимо, що на сьогодні вітчизняний страховий ринок перебуває на низькому рівні розвитку: питома вага валових страхових премій у ВВП (ступінь проникнення страхування) не досягає і 2%, а питома вага чистих страхових премій і ВВП перебуває в межах 1-1,2%. Як свідчить страхова

практика розвинутих країн, ринок страхових послуг є ефективним, якщо показник ступеня проникнення становить 8-12%, так, наприклад, значення рівня проникнення у Фінляндії – 11,8%, у Великій Британії – понад 11%, в Італії – 9,09%, у Франція – 9,73%, у США – 7,3%, в Німеччині – 6,84%, що свідчить про належний рівень страхової культури населення та про високий рівень довіри до страхових компаній у цих країнах [13]. Крім того, упродовж 2014-2018рр. відбувалося зниження даного показника, незважаючи на збільшення обсягів ВВП і обсягів страхових премій. Очевидно, що в значно більшій мірі повинні зростати обсяги страхових премій, щоб показник проникнення збільшувався.

Таблиця 2.2. Основні індикатори розвитку страхового ринку України у 2014-2018рр.*

Показники	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП, млрд. грн.	1586,9	1988,5	2385,4	2983,9	3558,7
Чисельність населення, тис. осіб	45426,2	42929,3	42760,5	42584,5	42386,4
Валові страхові премії, млн. грн.	26767,3	29736,0	35170,3	43431,8	49367,5
Чисті страхові премії, млн. грн.	18592,8	22354,9	26463,8	28494,4	34424,3
Страхові виплати, млн. грн.	5065,4	8100,5	8839,5	10536,8	12863,4
Щільність страхування, грн.	589,2	692,7	822,5	1019,9	1164,7
Щільність страхових послуг, грн.	111,5	188,7	206,7	247,4	303,5
Ємність страхування, грн.	0,04	0,03	0,02	0,02	0,017
Ступінь доступності страхування	0,008	0,008	0,007	0,007	0,006
Питома вага у ВВП:					
- валових страхових премій, %	1,7	1,5	1,5	1,4	1,4
- чистих страхових премій, %	1,2	1,1	1,1	0,9	0,9

* Примітка. Складено автором на основі офіційної звітності [7, 21, 36]

Ще одним важливим індикатором, який відображає ступінь проникнення страхування в суспільстві й дає можливість оцінити рівень розвитку страхового ринку, є показник щільності страхування, який визначається як

співвідношення обсягу страхових премій до чисельності населення країни. При цьому вважається, що страховий ринок є достатньо розвиненим і страхування є ефективним механізмом фінансування ризиків та інструментом страхового захисту в державі, якщо цей показник становить більше 140 дол. США [54]. Як видно з отриманих результатів розрахунків у табл. 2.2, показник щільності страхування має невисокі значення й на кінець 2018р. становив 1164,7 грн. (близько 48 дол. США) на одну особу, що більше, ніж у 2014р. у два рази, але й значно нижче від показників розвинутих країн. Наприклад, у Польщі показник щільності страхування має значення 140 дол. США, в Німеччині – 1482 дол. США, в Японії – 5-6 тис. дол. США [54].

Індикатор щільності страхових послуг показує обсяг страхових виплат на душу населення. Як бачимо з даних табл. 2.2, у 2018рр. на одну людину припадало 303,5 грн. страхових виплат, більше порівняно з 2014р. у три рази, але є ще низьким значенням відносно розвинених західних країн. Аналізуючи індикатор ступеня доступності страхування (співвідношення кількості страховиків до чисельності населення країни) варто відмітити його стабільне значення в межах 0,006-0,008 на 1000 жителів. Індикатор ємності страхування показує співвідношення активів страхових компаній і ВВП країни, позитивно оцінюється тенденція до зростання даного індикатора. Фактичне значення даного індикатора досить низьке й наявна тенденція до зниження на кінець 2018р., що свідчить про незначну ще роль страхового ринку в забезпеченні створення ВВП країни. Відтак, страхування в нашій країні ще не в повній мірі виконує свою важливу функцію на відміну від більшості розвинених країн світу, де страхова галузь є важливим атрибутом та головним фактором стимулювання економіки.

Дослідження розвитку страхового ринку України показало нам стабільну тенденцію щодо скорочення кількості страхових компаній (див. табл. 2.1.), що вказує на процес консолідації страхової системи та посилення ступеня концентрації на страховому ринку.

Поняття «концентрація», відносно дослідження страхового ринку, означає ринкову чи галузеву концентрацію, яка передбачає розподіл ринкових часток страховиків за обсягами активів. Тому можна вважати, що концентрація страхового ринку є результатом, наслідком консолідації його учасників, а також визначальним фактором конкурентної боротьби страховиків на страховому ринку та важливим чинником забезпечення їх фінансової стійкості.

Варто зауважити, що посиленням концентрації страхового ринку потребує аргументованого доведення та виявлення можливих загроз для страхової галузі, оскільки за умов високого рівня надмірної концентрації зберігається ймовірність монополізації ринку страхових послуг, посилення нерівності страховиків та, ймовірності появи нових бар'єрів для входження на страховий ринок нових його учасників.

Вважаємо за необхідне оцінити стан концентрації страхового ринку України на основі визначення основних показників концентрації галузі: коефіцієнт концентрації (*CR*) та індекс Херфіндаля-Хіршмана (*HHI*). Коефіцієнт концентрації (*CR*) показує яку частку ринку займають найбільші його учасники й визначається так [51]:

$$CR3 = S_1 + S_2 + S_3 + \dots + S_n, \quad (2.1)$$

де $S_1, S_2, S_3 \dots S_n$ - частки ринку у вигляді об'єму активів n -найбільших страховиків;

Індекс Герфіндаля-Хіршмана - *HHI* (Herfindahl-Hirschman Index) вважається базою для визначення інших показників концентрації страхового ринку; його часто називають індексом з повною інформацією (full information index), оскільки він враховує особливості розподілу суб'єктів ринку за їх розміром. *HHI* являє собою суму квадратів часток усіх страхових компаній на даному ринку й визначається за формулою [51]:

$$HHI = S_1 + S_2 + S_3 + \dots + S_n = \sum_{i=1}^n (S_i)^2, \quad (2.2)$$

де $S_1, S_2, S_3, \dots S_n$ - квадрати часток страхових компаній на ринку.

Даний індекс підкреслює значущість найбільшої інституційної одиниці в загальній їх сукупності; чим вище значення показника, тим вищим є рівень концентрації страхового ринку. Значення даного індексу підвищується із зростанням рівня монополізації страхового ринку та, навпаки, зменшується при зниженні концентрації на конкурентному ринку страхових послуг.

Згідно з оновленими у 2010р. вимогами антимонопольного законодавства США, ринок вважається конкурентним, якщо $HHI < 1500$; помірно концентрованим коли $1500 < HHI < 2500$ і висококонцентрованим, якщо $HHI > 2500$ [51]. До 2010р. у США офіційний діапазон для помірно концентрованого ринку був нижчим і становив: від 1000 до 1800. Саме таких нормативів дотримується й вітчизняні наглядові органи. Для країн ЄС аналогічний норматив становить від 1000 до 2000 [51].

Як видно з табл. Д.1 додатку Д, у 2018р. більше половини (54,3%) страхового ринку України “Life” належало трьом найбільшим страховикам, а 20 страховикам – 100% даного ринку. У 2014р. лише 44,8% страхових премій зі страхування життя отримала 3 найбільші страхові компанії, а 100% страхових премій даного страхового ринку належало 50 Топ-страховикам. Отже, наявна консолідація страхового ринку “Life”.

Для страхового ринку України “non-Life” характерно зниження частки валових премій трьох найбільших страховиків у 2018р. порівняно з 2017р. на 6%; загалом 200 найбільші страхові компанії отримують 100% валових страхових премій страхового ринку “non-Life” (табл. Д.2, додаток Д).

Фактично у 2018р. на страховому ринку України основну частку валових страхових премій - 97,9% – акумулювали 100 СК "non-Life" (39,8% всіх СК "non-Life") та 96,9% – 10 СК "Life" (33,3% всіх СК "Life"). Для порівняння: у 2017р. 99,5% валових страхових премій акумулюють 150 СК «Non-life», та 99,9% – 20СК «Life» (див. дод. Д). В окремих європейських країнах коефіцієнти концентрації страхового ринку (CR-3) мають дещо інші значення. Так, у Франції цей коефіцієнт по «non-life» страхуванню становить 43,37%, по страхуванню життя – 38,54%, у Великобританії – 29,83% та 18,24%, у

Нідерландах – 47,36% та 48,23% відповідно [10, с. 78]. Така висока концентрація страхового ринку України «Life» вказує на те, що вітчизняна економіка переобтяжена великою кількістю страхових компаній, частка з яких навіть не здатна надавати якісні страхові послуги, розраховуватися за власними зобов'язаннями та взагалі конкурувати за хоча б невеликий сегмент ринку [31].

Індекс Герфіндаля-Гіршмана (ННІ) характеризує рівень конкуренції на страховому ринку через призму його концентрації і показує розподіл «ринкової влади» між суб'єктами страхового ринку. Так у 2018р. ННІ по страховому ринку загалом становив 219; по ринку страхування “Life” склав 1441, а по ринку “non-Life” – 248 (додаток Е). Дані свідчать, що на ринку видів страхування інших, ніж страхування життя у 2014р., і 2018р. спостерігається значний рівень конкуренції (ННІ в 4 рази менше 1000), в той час як на ринку страхування життя наявна помірна монополізація. Наведені дані свідчать, що ринок ризикових видів страхування в Україні є неконцентрованим, у той час як на ринку страхування життя наявною є помірна концентрація. Результати оцінки рівня концентрації страхового ринку дають можливість припустити, що в Україні поступово окреслюється олігополістична модель страхового ринку, коли діяльність невеликої кількості страхових компаній обслуговує переважну більшість клієнтів.

Сучасний стан розвитку страхового ринку України свідчить про те, що він недостатньо ефективно виконує свою роль у функціонуванні фінансової системи. Так, за оцінками експертів, частка страхових платежів за особистим страхуванням в Україні становить усього 4-5%, тоді як у Західній Європі та США цей вид послуг займає близько 60%, у Японії – 80%, у Великобританії – 70%, а у світі в середньому – 58,3%. Загальний обсяг страхових послуг на фінансовому ринку України в останньому десятиріччі за зібраними преміями дорівнював 0,06% світового обсягу і був меншим у 400 разів порівняно із США, у 60 разів – із Німеччиною, у 50 разів – із Францією [31].

Для розвитку нових перспективних напрямків страхування страхову галузь необхідно очистити від недобросовісних гравців та сформувати більш

жорсткіші вимоги до рівня їх ліквідності, платоспроможності та мінімального капіталу, що допоможе страховикам виконувати свої зобов'язання навіть у кризові часи функціонування національної економіки.

Розглянемо якісний аспект функціонування страхового ринку й проаналізуємо співвідношення обсягів страхових виплат й обсяги отриманих страхових премій (рис. 2.1).

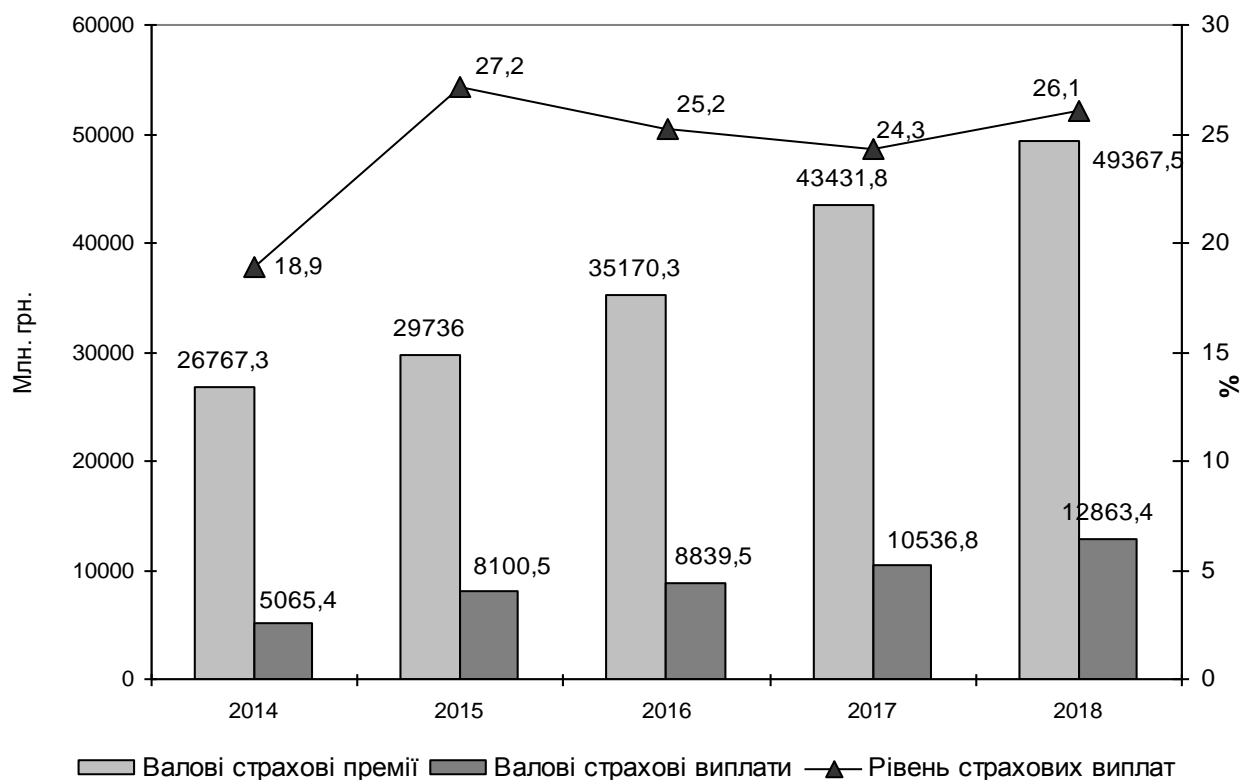

Рисунок 2.1 – Валові страхові премії, страхові виплати та їх рівень в Україні у 2014-2018рр.*

*Примітка. Побудовано автором на основі офіційних даних [21].

Як видно з наведених на рис. 2.1 даних, валові страхові премії на кінець 2018р. становили 49367,5 млн. грн., що більше порівняно з 2017р. на 14%, а порівняно з 2014р. – майже у 2 рази. При цьому, з видів страхування, інших, ніж страхування життя –12158,5 млн. грн. (або 94,5%), зі страхування життя – 704,9 млн. грн. (або 5,5%). Обсяги здійснених страховими компаніями виплат страхувальникам унаслідок настання страхових випадків теж мають зростаючу тенденцію: так, порівняно з 2014р. страхові виплати у 2018р. виросли більш як удвічі й становили 12863,4 млн. грн., що на 2326,6 млн. грн., або на 22 більше,

аніж у 2017р. Рівень страхових виплат, який показує частоту виплат коштів страхувальникам унаслідок настання страхових випадків, коливається у межах 19-28%, тоді як у розвинутих країнах світу він становить 60-90%. При цьому варто відмітити, що рівень страхових виплат за операціями страхування життя становив на кінець 2018р. 18%, а за іншими ніж страхування життя, видами страхування – 26,7% [21].

Прослідкуємо основні показники страхової діяльності СК “Gardian”, яка була заснована в 2007р. під назвою «Страхова компанія «УКРФІНПОЛІС», а в 2017р. отримала нове ім'я, нову стратегію та нову команду. На сьогодні має великий досвід у стратегічному плануванні, побудові мережевих продажів, розробці страхових продуктів (добровільного медичного страхування) та успішному обслуговуванні клієнтів; виходить на ринок роздрібних та корпоративних продажів під назвою «Страхова компанія «GUARDIAN». На сьогодні цей страховик має ліцензію на 17 видів добровільного страхування та 18 видів обов'язкового страхування. За підсумками діяльності 2018р. страхова компанія в рейтингу «Insurance Top - 100» по агрострахуванню посіла 9 місце, по страхування майна - 31 місце; крім того, є асоційованим член Моторного (транспортного) страхового бюро України [19, 44].

В загальному слід відмітити, що ринок страхових послуг України характеризується значною динамічністю та розширенням переліку страхових послуг з числа добровільних видів страхування, однак одночасно склалися і певні характерні риси, які визначають перспективи виходу страхової компанії на нові ринки при розширенні обсягів діяльності. Низький рівень проникнення страхування свідчить про те, що на сьогодні розвиток страхового ринку України все ще знаходиться на досить низькому рівні.

Таким чином, формування розвинутого страхового ринку забезпечить сприятливі умови для ринкової трансформації національної економіки та стабільного розвитку міжнародних відносин. Попри те, що кількісні показники розвитку страхового ринку України мають позитивну динаміку, його функціональні та інституційні характеристики в цілому ще не відповідають

реальним потребам національної економіки. Для успішного розвитку та покращення ситуації на українському ринку страхових послуг необхідна злагодженість та скоординованість роботи як держави, так і страхових компаній. При цьому держава має забезпечити ринок стабільною нормативною базою, необтяжливим державним наглядом, а з іншого боку страхові компанії мають бути максимально сумлінними та чесними у процесі співпраці зі своїми клієнтами.

2.2. Моніторинг діяльності посередників на страховому ринку

Ринкові страхові відносини виникають на стадії високої організації ринкової інфраструктури в той час, коли суспільство усвідомлює, що довірити та перекласти тягар виниклий у зв'язку з різноманітними ризиками доцільно на професіоналів-страховиків. На цьому етапі страховики звертаються з відповідними послугами до посередників страхового ринку. Ступінь розвитку страхового ринку країни залежить від ефективності діяльності страхових та нестрахових посередників. З науково-технічним розвитком вдосконалюються і засоби розповсюдження та продажів страхових продуктів. Сьогодні в Україні гостро стоїть питання правового регулювання діяльності страхових посередників, особливо розвиток страхового брокерства

Страховий посередник діє на страховому ринку поряд зі страхувальником і страховиком. Страхова індустрія використовує різні типи посередників та їхні комбінації. Посередницькі функції можуть виконувати: персонал страхових компаній, агенти, брокери, банки, туристичні агентства, відділення зв'язку, агентства нерухомості, автосалони тощо. Страхові брокери – це громадяни або юридичні особи, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють посередницьку діяльність на страховому ринку від свого імені на підставі доручень страхувальника або страховика. Страховими брокерами можуть бути [40]:

- юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, офіційно зареєстровані в державному реєстрі страхових брокерів України;
- громадяни-підприємці, офіційно зареєстровані в державному реєстрі страхових брокерів України;
- представництва іноземних страхових брокерів, зареєстровані в Україні як платники податку та в державному реєстрі страхових брокерів України.

Страховим посередникам в Україні заборонено працювати на користь іноземних страховиків, іноземним страховим посередникам дозволяється працювати на українському страховому ринку тільки через представництво, яке є платником податку, або через створене ними дочірнє підприємство.

Слід також окреслити відмінності між страховими посередниками. Страховий агент є уповноваженим страховика і діє згідно з агентською угодою на визначеній території. Страховий брокер, навпаки, є уповноваженим страхувальника або страхової компанії, що бажає перестрахувати ризики за взятими на себе зобов'язаннями [59]. Клієнт доручає брокерові здійснювати всі необхідні дії, пов'язані з управлінням своїми договорами страхування (перестраховування) і розміщенням їх у страховій компанії на вибір брокера. Незалежність брокера від страховика або перестраховика (тобто від другої сторони угоди) – ключова відмінність брокера від агента. Саме незалежність брокера є гарантом того, що він, обираючи страхову компанію для свого клієнта, керується виключно інтересами останнього.

Страхові агенти є представниками страховика і діють в його інтересах за комісійну винагороду на підставі договору зі страховиком/ Страхові агенти діють від імені та за дорученням страховика. Страхові агенти беруть на себе частину обов'язків страховика. Через них страховик може здійснювати укладання договорів страхування, має можливість отримувати страхові платежі. Також вони забезпечують надання страхового відшкодування у разі настання страхового випадку. Страхові агенти можуть виконувати: підготовку договорів страхування, укладення договорів страхування, обслуговування договорів страхування, оформлення документів для виплати відшкодування виплати

страхових сум і відшкодувань. Більш наглядно порівняльна характеристика страхових посередників подана в додатку Ж.

Варто зазначити, що світовий ринок страхових послуг має великий та ефективний досвід страхового посередництва, а саме страхових агентів та брокерів. Через страхових брокерів продаються понад 70% ризикових індивідуальних полісів, ризикових полісів для страхування організацій, а також поліси зі страхування життя. Наприклад, в США і Канаді – до 90%, Італії – 92%, Великобританії – 70%. За підрахунками експертів, страхові брокери в Україні обслуговують лише 5% страхового ринку [35]. У більшості розвинених країн кількість страхових брокерів у багато разів перевищує кількість самих страховиків. Зокрема, на польському страховому ринку на 40 страховиків припадає 1200 страхових брокерів. Дуже високий відсоток насиченості ринку брокерами у Великобританії, Нідерландах, Бельгії і Ірландії де, на одну Страхову компанію припадає кілька десятків і навіть сотень страхових брокерів. Помітні кроки зробив Китай в розвитку свого страхового ринку, де на 68 страхових компаній припадає 1260 страхових брокерів [39]. В Україні спостерігається певний дисбаланс між кількістю страхових компаній і страхових брокерів.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг здійснює обов'язків нагляд за діяльністю страхових посередників на страховому ринку в розрізі таких видів їх діяльності [20]:

- посередницька діяльність з укладання договорів страхування зі страховиками-резидентами;
- посередницька діяльність з укладання договорів страхування зі страховиками-нерезидентами;
- посередницька діяльність з укладання договорів перестраховання зі страховиками-резидентами.

Зазначені види посередницької діяльності отримали відповідну деталізацію за добровільними видами страхування: страхування життя, страхування майна, особисте старування, страхування відповідальності та

обов'язковим страхуванням. Крім того, страхові посередники надають послуги з укладання договорів страхування й договорів перестрахування. Як видно з наведених у табл. 2.3 даних, загалом найбільшу кількість договорів страхові посередники уклали саме щодо страхування з страховиками-резидентами, наприклад, на кінець 2018р. 6998 договорів, тоді як з укладання договорів перестрахування з цими ж страховиками – лише 143 угоди.

Таблиця 2.3. Результати діяльності страхових посередників України (винагорода та укладені договори) в розрізі страхування та перестрахування у 2014-2018рр.*

Види посередницької діяльності	2014р.		2015р.		2016р.		2017р.		2018р.	
	Сума, млн. грн.	Кількість	Сума, млн. грн.	Кількість	Сума, млн. грн.	Кількість	Сума, млн. грн.	Кількість	Сума, млн. грн.	Кількість
<i>Посередницька діяльність з укладання договорів страхування</i>										
- зі страховиками-резидентами	3,5	2527	4,8	2116	5,9	3769	9,2	4240	27,5	6998
- зі страховиками-нерезидентами	0,1	12	0,3	22	0,7	25	0,6	32	0,6	45
<i>Посередницька діяльність укладання договорів перестрахування</i>										
- зі страховиками-резидентами	0,7	76	1,1	138	0,9	85	1,6	148	2,4	143
- зі страховиками-нерезидентами	16,0	325	22,9	307	23,8	313	26,0	318	29,4	274

*Примітка. Складено автором на основі офіційної звітності [20].

Щодо співпраці посередників із страховиками-нерезидентами, то значно більше укладено ними договорів з перестрахування (274 на кінець 2018р.), тоді як договорів страхування укладено лише 45. Найбільші обсяги комісійної винагороди отримали посередники з укладання договорів перестрахування з страховиками-нерезидентами – 29,4 млн. грн. у 2018р. й укладання договорів страхування з страховиками-резидентами – 27,5 млн. грн. (табл. 2.3). Позитивною є тенденція до збільшення винагороди страхових брокерів за посередницьку діяльність у досліджуваній період часу.

Проаналізуємо фактичні показники посередницької діяльності на страховому ринку України в розрізі співпраці посередників із страховиками-резидентами й страховиками-нерезидентами (рис. 2.2).

Рисунок 2.2 – Посередницька діяльність з укладання договорів страхування зі страховиками-резидентами в Україні у 2014-2018рр.*

Примітка. Побудовано автором на сонові офіційної звітності [20].

Як видно з рис. 2.2, упродовж досліджуваного періоду страхові платежі, отримані страховиками-резидентами за договорами страхування із страхувальниками мали різнопланову тенденцію: зростання обсягів у 2014-2015рр. і у 2016-2017рр., тоді як у 2015-2016рр. і 2017-2018рр. відбулося їх зменшення. При цьому кількість укладених договорів страхування брокерами має стійку тенденцію до зростання: з 2527 до 6988 договорів. Варто також відмітити різке збільшення винагороди посередників за укладені ними страхові договори у 2018р. – до 27,5 млн. грн., що втричі більше, ніж у 2017р. і майже в 9 раз більше, ніж у 2014р.

Аналізуючи діяльність страхових посередників, які співпрацюють із страховиками-нерезидентами, варто відмітити, що у 2016р. удвічі зросли страхові платежі, отримані страховиками-нерезидентами й сягнули 4,3 млн. грн., до 2019р. відбулося поступове зменшення обсягів даних страхових премій до 2,7 млн. грн. (рис. 2.3). Кількість укладених брокерами страхових договорів із страховиками-нерезидентами при цьому щорічно збільшувалась: із 12 договорів у 2014р. до 45 договорів у 2018р. Розмір отриманої страховими

посередниками винагорода перебуває на незмінному рівні: 0,6-0,7 млн. грн.. у 2016-2018рр. і 0,1-0,3 млн. грн.. у 2014-2015рр. Це свідчить про низьку активність страхових посередників у співпраці з іноземними страховими компаніями.

Рисунок 2.3 – Посередницька діяльність з укладання договорів страхування зі страховиками-резидентами в Україні у 2014-2018рр.*

Примітка. Побудовано автором на сонові офіційної звітності [20].

Проаналізуємо головний показник страхових посередників – винагороду за посередницьку діяльність. Як видно з рис. 2.4, найбільшу частку винагороди страхових брокерів складають кошти, отримані ними за укладеними договорами добровільного особистого страхування: 85,4% на кінець 2018р., тоді як у 2014р. – 39,7%. Відбулося зменшення частки винагороди за укладеними договорами добровільного страхування майна з 40,8% до 8,5%, й договорами обов'язкового страхування: з 13,3% до 2,7%. Найменшу частку в доходах посередників має винагорода за укладеними договорами добровільного страхування життя – до 2,5%.

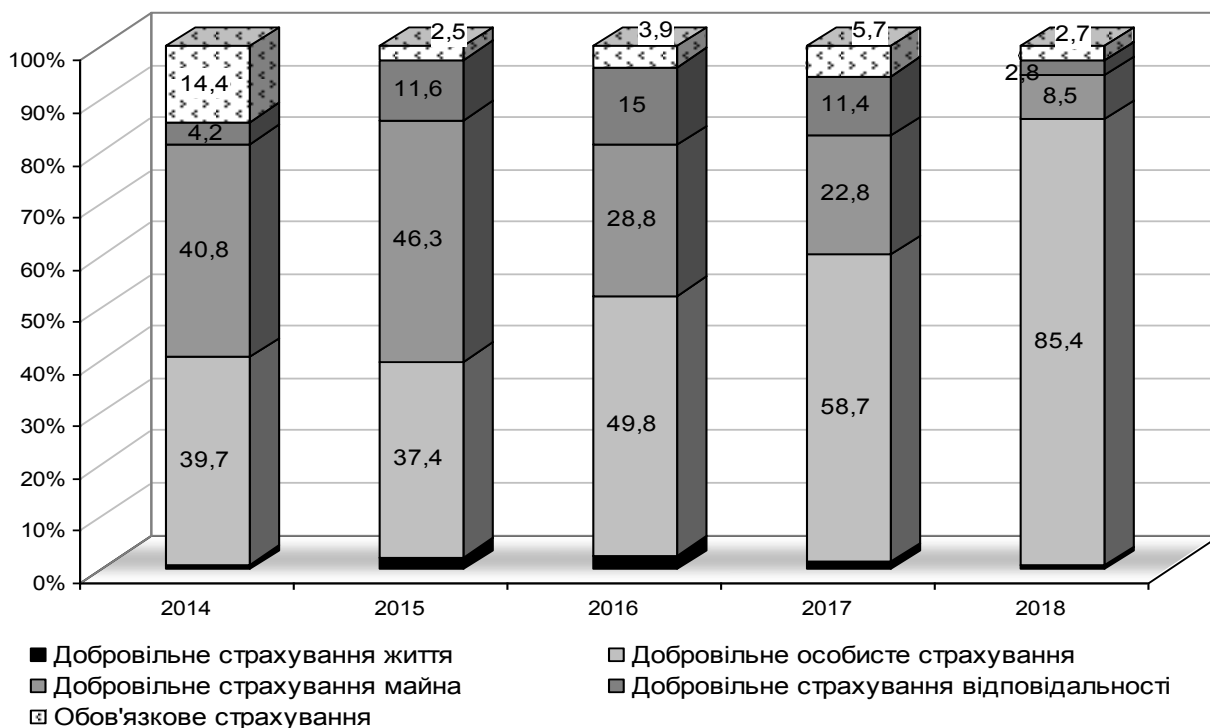

Рисунок 2.4 – Структура винагороди брокерів за посередницьку діяльність з страховиками-резидентами в розрізі видів страхування у 2014-2018рр.*

*Примітка. Побудовано автором на основі власних розрахунків за офіційними даними [20]

Винагорода страхових посередників за укладеними ними договорами страхування із страховиками-нерезидентами сформована за рахунок винагороди за договорами добровільного страхування майна (близько 50-60%) та договорами добровільного страхування відповідальності. Лівову частку у винагороді страхових посередників з укладання договорів перестрахування займають винагороди за операціями з перестрахування добровільного страхування майна страхувальників [20].

Отже, варто відмітити, що на страховому ринку України активно працюють страхові посередники, як у страхуванні, так і в перестрахуванні. При цьому страхові брокери допомагають в укладенні договорів страхування й перестрахування. Страховий ринок України має потенціал для розвитку. Попит на наші послуги зростає, посередництво стає все більш активним як з боку страхових компаній, так і з боку клієнтів. Передбачається активний розвиток ринку страхового посередництва буде відбуватись паралельно під час економічного зростання України.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

3.3. Світовий досвід функціонування страхового ринку та можливості його застосування в Україні

Розвиток світової економіки на сучасному етапі характеризується системною інтеграцією світових та регіональних ринків, переоцінкою інвестиційних ризиків у застосуванні різних фінансових інструментів, посиленням міжнародної економічної інтеграції. Розвиток світового ринку страхових послуг у сучасних умовах тісно взаємопов'язаний із проблемами світової економіки. Світовий страховий ринок дозволяє акумулювати величезні довгострокові інвестиційні ресурси, залучаючи кошти через пенсійні програми і програми страхування життя. Розширення страхового бізнесу створює робочі місця, активізує впровадження інновацій, стимулює стійкість економіки та пом'якшує наслідки глобальних ризиків. Розвиток страхових ринків став для багатьох країн фактором соціально-економічного розвитку, підвищення рівня життя населення, вирішення інших макроекономічних проблем.

Світовий страховий ринок є частиною глобального світового простору, що об'єднує національні страхові ринки всіх країн світу. Його формування та розвиток обумовлюються лібералізацією руху потоків товарів, послуг і капіталу, що, з одного боку, уможлиблює розширення меж страхового бізнесу та його вихід за національні кордони, а з іншого боку – створює нові потреби у страховому захисті та використанні страхових механізмів у процесі господарської діяльності організацій і життя громадян. Історично процес формування і розвитку світового ринку базується перш за все на розвитку внутрішніх ринків окремих країн, після чого настає принципово новий етап, коли товари, послуги та фактори виробництва (робоча сила, капітал) виходять за національно-державні рамки й починають свій рух уже в системі

міжнародних економічних відносин. До передумов становлення світового страхового ринку належать [51]:

- лібералізація регулювання;
- укрупнення страхових компаній;
- взаємопроникнення страхового та банківського капіталу;
- зростання катастрофічності світового господарства;
- розвиток інформаційних технологій.

Страховий бізнес у значній мірі залежить від кон'юнктури, починаючи із загальноекономічної ситуації в світовій економіці, ринків капіталу та закінчуючи кліматичними умовами, кількістю природних і техногенних катастроф. На страховий ринок також впливають серйозні світові проблеми: зростання тероризму, підвищення ризику торговельних операцій і реалізації інвестиційних проектів, старіння населення та інші аспекти сучасного розвитку світової системи господарства. Всі ці фактори, безумовно, визначають динаміку розвитку сучасного світового ринку страхування і глобалізацію діяльності страхових компаній.

З регіональної точки зору, світовий страховий ринок зосереджений у «центрах економічної сили» – Західній Європі, США та Японії. За показниками 2018 р., Європа забезпечує 35,53% загальносвітової частки страхового ринку, Північна Америка (в першу чергу США) – 30,1%, Азія – 27,57%, Океанія – 2,11%, Африка – 1,43% [6]. Найбільші національні страхові ринки подано в табл. 3.1.

Світовий страховий ринок умовно можна поділити на два сегменти – страхові ринки розвинених країн і страхові ринки країн, що розвиваються. Статистичні дані переконують нас у цьому: розвинені ринки в середньому характеризуються показником страхових премій по відношенню до ВВП на рівні 8,2%, а ринки, що розвиваються, – на рівні 2,7%. Обсяг світового страхового ринку, що оцінюється за загальносвітовим збором страхових премій, у 2017 році склав 4,78 трлн дол. США (4,59 трлн. дол. США в 2016 році), що вимірюється 6,2% світового ВВП. Необхідно відзначити, що 2,65

трлн. дол. США (55%) припадає на страхування життя (“life” insurance), а на загальні види страхування (“non-life” insurance) припадає 2,13 трлн дол. США (45%). [16]. Цей поділ має історичний характер і зумовлений глибокими причинами, перш за все тим, що страхування життя – це довгостроковий вид страхування зі своєю специфікою формування страхових резервів і політики інвестування, з інвестиційними ризиками, відмінними від інших видів страхування. Сектор страхування життя повернувся до зростання на 4,3% (вище середнього показника до фінансової кризи) після падіння на 1,8% в 2016р., а зростання премій загального страхування прискорилося на цей час до 2,9% з 2,7%.

Таблиця 3.1. Країни-лідери за обсягом зібраних страхових премій у 2017р.*

Країна	Страхування життя, млрд. дол.	Загальне страхування, млрд. дол.	Всі види страхування, млрд. дол.	Темп приросту, %	Світова частка, %
США	528,2	752,2	1,280,4	2,1	26,8
Японія	371,6	108,2	479,76	-3,7	10,0
Велика Британія	235,3	115,9	351,2	7,9	7,4
Китай	176,9	151,5	328,4	17,3	6,9
Франція	172,7	97,8	270,5	5,1	5,7
Німеччина	118,4	136,2	254,6	2,8	5,3
Італія	145,2	49,4	194,73	15,3	4,1
Південна Корея	101,5	57,9	159,5	9,4	3,3
Канада	52,1	73,2	125,3	-2,0	2,6
Нідерланди	21,8	74,1	95,9	-3,5	2,0

*Примітка. Складено автором на основі [66-67].

На ринках, що розвиваються, зростання премій зі страхування життя (6,9%) було зафіксовано, переважно, за рахунок страхового ринку Китаю, завдяки появі нових каналів дистрибуції (таких як онлайн-продаж) і відновленню банківського страхування позичальників. На розвинених ринках премії зі страхування життя в 2017р. зросли на 3,8%, продовжуючи тенденції волатильного зростання та скорочень на ринку з 2014р. [16.]

Динаміка глобального ринку загального страхування поступово поліпшується, але до сьогодні в середньому показує зростання менше, ніж у

докризіві роки. Зростання премій загального страхування в 2017р. пояснюється в значній мірі постійним удосконаленням страхових ринків розвинених країн і зростанням їх прибутковості. У Північній Америці премії виросли на 2,6%. в порівнянні з попереднім роком, у Західній Європі після кількох років зниження і уповільнення страхових премій показники повернулися до зростання на 0,6%. На ринках, що розвиваються, обсяги загального страхування зросли на 8%, насамперед завдяки зростанню премій в Китаї та Індії (особливо в автострахованні, агострахованні та страхуванні кредитів).

Незважаючи на певні відмінності окремих регіонів, є ряд чинників, що сприяють розвитку світового ринку в поточних умовах:

- на ринках, що розвиваються, відносно молоде населення та зростаючий середній клас, тому розвиток економіки в цілому сприяє для просування всіх видів страхування; у країнах зі старіючим населенням спостерігається тенденція скорочення державних соціальних виплат, що обумовлює переорієнтування від традиційної моделі страхування життя до пенсійно-орієнтованої (розвиваються інноваційні пенсійні та ануїтетні, інвестиційні продукти);

- з 2014 року, незважаючи на серйозну кредитну кризу і нестабільність на фінансових ринках, продажі страхових послуг були стимульовані за рахунок вдалого поєднання страхових продуктів, що надають фінансові гарантії.

Основним показником, що характеризує кількісно світовий страховий ринок, є обсяг страхових премій, зібраних за рік страховими компаніями. Отже, основними учасниками світового страхового ринку є саме страхові компанії (табл. 3.1 додаток 3). Однак слід відзначити, що жоден із учасників не може бути названий головним, а хтось другорядним, оскільки на будь-якому ринку кожна зі сторін забезпечує невід'ємну складову бізнес-процесів. У найпростішому випадку клієнти страхових компаній купують послугу страхової організації, але паралельно може діяти ряд посередницьких структур, а саме страхові агенти, брокери, актуарії, професійні об'єднання страховиків, саморегульовані організації [6]. При цьому слід звернути увагу на зростання концентрації на ринку страхових посередників і формування найбільших міжнародних

страхових брокерів на основі угод злиттів і поглинань (mergers and acquisitions – M&A), де лідируючі позиції займають компанії зі США і Великої Британії (додаток 3.2). Проте, починаючи з 2009 року кількість злиттів і поглинань на світовому страховому ринку зменшується (з 2012 в усіх регіонах), передусім тому, що компаніям не вистачає вільного капіталу.

Процес злиттів та поглинань на міжнародних страхових ринках, що почався із середини 1980-х років і триває до сьогодні, супроводжується появою нового фінансового інституту – банківсько-страхової групи, яка пропонує широкий спектр фінансових послуг: банківських, страхових, інвестиційних (операції з цінними паперами та валютними цінностями), іпотечних та консультаційних [1]. Співробітництво банків і страхових компаній дозволяє вирішувати проблему недостатньої капіталізації за рахунок перерозподілу коштів усередині групи.

Розглядаючи тенденції розвитку міжнародних страхових ринків, слід відзначити, що останнім часом значного поширення у світовій спільноті набула практика мікрострахування, сутність якої полягає в захисті населення з низькими та нестабільними доходами в обмін на регулярні страхові платежі, пропорційні ймовірності настання ризиків. Дедалі частіше мікрострахування розглядають як величезний за обсягом невикористаний сегмент росту страхового бізнесу. Страховики націлені на мікрострахування не лише як на захист населення з низьким рівнем доходу, а й на забезпечення економічного та страхового зростання країн, що розвиваються [6].

Сьогодні світовий страховий ринок являє собою складну систему взаємодії національних і регіональних ринків страхування. Його розвиток останнім часом відбувається безпосередньо під впливом глобалізації. Найважливішим фактором глобалізації на страховому ринку є лібералізація торгівлі страховими послугами і розширення доступу іноземних страховиків на раніше закриті ринки країн Центральної та Східної Європи, Латинської Америки та Азії. Під впливом глобалізаційних процесів склався ряд тенденцій розвитку сучасного світового страхового ринку [51]:

- модернізація традиційних форм і видів страхових послуг, поява нових страхових полісів, які покривають політичні (тероризм), військові, катастрофічні, інформаційні та інші ризики;
- впровадження IT-технологій у діяльність страховиків та страхових посередників: автоматизоване управління бізнес-процесами, застосування технологій аутсорсингу для скорочення операційних витрат, зміна системи продажів страхових полісів завдяки розвитку нового каналу збуту – мережі Інтернет;
- підвищення культури споживання послуг страхування, що призведе до зростання вимог покупців страхових продуктів і відповідно до поліпшення якості страхових послуг;
- зміна попиту на масові страхові послуги, зокрема підвищення інтересу населення до накопичувальних продуктів страхування життя, активізація участі страховиків у пенсійному страхуванні;
- стандартизація діяльності страхових компаній на основі принципів Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю (International Association of Insurance Supervisors), рекомендацій-них вимог Solvency II та положень Міжнародних стандартів фінансової звітності (International Financial Reporting Standards);
- зміна структури світового ринку страхування. За останні 25 років більш інтенсивний розвиток страхування в Європі і Азії призвело до зниження частки страхового ринку Північної Америки з 50% до 30%, в той час як частка страхового ринку Європи зросла з 26% до 35%, Азії – з 20% до 27%. У найближчі роки в країнах, що розвиваються, прогнозується подальше поширення ринку страхування та збільшення їх частки в загальносвітовому обсягу світових премій.

Глобалізаційні процеси в страхуванні безпосередньо позначаються на різних характеристиках як учасників страхових ринків, так і самих страхових послуг. Інтенсивна глобалізація світового страхового ринку має різні форми свого прояву, вимагає від національних страхових ринків адаптації до нового

режиму міжнародної торгівлі страховими послугами.

Сучасний етап розвитку страхування характеризується динамізмом, лібералізацією, різноманітністю форм і видів страхової діяльності, що сформувало тенденцію до глобалізації світового страхового ринку. Цьому сприяло також посилення інтеграційних процесів між окремими країнами, поступовий перехід від державного регулювання страхових відносин на користь ринкових механізмів. Особливістю сучасного розвитку світового страхового ринку є вихід іноземних страховиків на національний страховий ринок, при цьому відбувається лібералізація внутрішніх ринків: узгодження правил регулювання страхових відносин, ліквідація бар'єрів для вільного «перетікання» фінансових ресурсів. Така тенденція призведе до розширення інфраструктури страхових ринків, з'являться нові страхові продукти, відбудеться переміщення страхових фінансових потоків та формування нових фінансових центрів, підвищиться капіталізація страхових компаній, впроваджуватимуться нові законодавчі стандарти для уніфікації світової юридичної страхової бази.

На сьогодні 70% обсягу загальносвітових страхових премій припадає на страхові ринки Західної Європи, США та Японії, які головним чином акумулюють та перерозподіляють страхові кошти, формують тенденції світового страхового ринку, але одночасно є взаємозалежними через глобалізаційні процеси, що вже давно переважають на світовому ринку страхування [1]. Однак темпи зростання страхових премій значно вище на ринках країн, що розвиваються. Це пояснюється перенасиченням страхових ринків у розвинених країнах і розширенням географії діяльності страхових компаній.

Таким чином, сучасні економічні процеси на міжнародному страховому ринку створюють якісно новий страховий простір. Глобалізація страхових відносин надає світовому та національним ринкам характер нестійкої рівноваги, яка потребує постійного аналізу та дослідження.

Як зазначають деякі вчені, глобалізація зумовлює «...зближення рівнів розвитку різних країн, створення атмосфери взаємної довіри і поваги до інтересів у міжнародному середовищі» [6]. Але, на нашу думку, ця теза не є безспірною. Страховий сектор економіки будь-якої країни характеризується високим рівнем доходності. Ми переконані, що саме цей чинник є вирішальним у стратегічній поведінці транснаціональних страховиків, які виходять на національні страхові ринки.

За рівнем розвитку страхових ринків країни світу дуже різняться. Світовий ринок страхування має «центро-периферійну» будову, ядро якої складають страхові ринки США, країн Євросоюзу, Японії, а решта страхових ринків з об'єктивних причин є периферійними, бо належать країнам, які здійснюють економічну стратегію так званого наздоганяючого розвитку [6]. Економічний розвій за такою стратегією зовсім не означає, що периферійні країни наближаються до передових. Навпаки, це свідчить про те, що периферійні держави мають постійно наздоганяти розвинені країни, оскільки саме вони встановлюють технічні, соціальні, організаційні та управлінські стандарти в усіх сферах економічного життя. І розрив між цими групами країн стає дедалі відчутнішим. Населення розвинених країн налічує близько 1 млрд. здебільшого заможних споживачів. Саме для них розроблялися та впроваджувалися високі стандарти страхової галузі, які тепер поширюються у світі внаслідок експансії страхового капіталу.

Світовий страховий ринок, сформований на основі інтеграції страхових ринків країн із розвиненою ринковою економікою, диктує менш розвиненим національним страховим ринкам свої правила гри. Але вони не враховують і не можуть враховувати національні особливості та інтереси. На думку багатьох дослідників, яку ми цілком поділяємо, стихійний характер процесів глобалізації не сприяє перетворенню світової економіки в інтегральне ціле, а лише посилює диспропорції та контраст між «ядром» і «периферією». «Створена архітектоніка світової страхової системи нестабільна і потенційно генерує ризик потрясіння не лише для страхових ринків периферії, а й для центру, позаяк світова

страхова система перетворилася в єдину систему, а знищення однієї з її ланок важко позначається на інших» [63, с. 276]. Тож позитивні моменти глобалізації можуть значно нівелюватися її негативними наслідками.

Як бачимо, світовий страховий ринок, сформований на основі інтеграції страхових ринків країн із розвинутою ринковою економікою, підштовхує менш розвинені національні страхові ринки адаптувати свої стандарти до міжнародних, що потребує створення відповідних інститутів та механізмів. Національне економічне середовище виштовхує неадаптований чужий досвід, вимагаючи створювати інститути і механізми, які одночасно відповідають вимогам часу та враховують традиції національного страхового ринку [62].

Отже, постає подвійне завдання: з одного боку, перейняти позитивний досвід, що накопичився у страховій практиці країн-лідерів в інтересах розвитку національного страхового ринку; з другого боку – цілком свідомо уникнути неприйнятних для українського страхового ринку стандартів. Подібний підхід, на нашу думку, є раціональним та ефективним з позицій як розвитку національного страхового ринку, так і його входження до світового глобального страхового простору.

Функціональні й інституційні характеристики страхового ринку України в цілому не відповідають реальним потребам економіки та прагненням світових страхових ринків, що обумовлює його уповільнений розвиток у глобальному процесі формування світової фінансової системи. Водночас, стримують розвиток страхового ринку низка наступних проблем, які необхідно вирішити:

- несприятлива політична та економічна ситуація в країні;
- недосконала нормативно-правова база;
- недостатність фінансового забезпечення населення;
- відсутність довіри населення до страхових компаній та низький рівень володіння інформацією про стан і можливості страхового ринку;
- низький рівень забезпеченості страхових вкладень;
- низький рівень капіталізації страховиків.

3.2. Напрями розвитку страхового ринку в умовах інтеграції у світовий фінансовий простір

Становлення України як незалежної, демократичної країни з ринковою економікою створило умови для виходу країни на міжнародний ринок страхових послуг. Формування нової системи господарювання в Україні вносить принципові зміни в організацію страхової справи.

Варто зазначити, що у сучасних економічних умовах страхування – чи не єдина галузь економіки України, яка протягом останніх років має стабільний значний щорічний приріст обсягів наданих послуг. Але, незважаючи на номінальне зростання обсягів страхового ринку, ця галузь забезпечує сьогодні перерозподіл незначної частини внутрішнього валового продукту.

Динаміка основних параметрів за останні роки свідчить про зміцнення тенденцій до зростання обсягів страхового ринку. Серед позитивних чинників – стійке зростання капіталу та обсягів активів, що є необхідною умовою стабільного функціонування і розвитку страхового ринку.

До позитивних результатів розвитку також можна віднести реальне зростання обсягів страхових операцій з усіх видів страхування, структурні зміни на користь добровільного страхування і його довгострокових видів, підвищення показників фінансової надійності страховиків, формування фінансових груп за їх участю. Зростає загальна сума страхових платежів, отриманих страховиками України. Збільшується кількість договорів страхування (перестраховання), укладених за сприяння страхових брокерів.

Позитивною тенденцією є зростання величини сформованих страхових резервів. Страховики здійснюють інвестиції власних коштів, у тому числі коштів страхових резервів, головним чином через розміщення їх у цінні папери, грошові кошти на рахунках у банках, у банківські метали, в економіку України за визначеними законодавством напрямками.

За цих умов вважаємо за необхідне визначити можливості позитивних змін у розвитку страхового ринку України. Для оцінки перспектив і прийняття

ефективних управлінських рішень проведемо прогнозування основних показників розвитку страхового ринку на основі моделювання їх зміни в часі.

З цією метою побудовано моделі множинної регресії, теоретично оцінено взаємозв'язок страхових премій з ризикових видів страхування з чинниками, які суттєво впливають на них. Розрахунки виконано за даними динамічних рядів, тому для усунення автокореляції в модель було додатково включено фактор часу [61].

Логічний і теоретичний аналіз довів, що до основних факторів, які впливають на обсяг страхових премій, необхідно віднести обсяг ВВП (x_1), який відображає рівень розвитку економіки країни та кількість компаній, які займаються ризиковими видами страхування (x_2). Розрахунки виконано за даними динамічних рядів за 2014-2018рр., тому для усунення автокореляції в модель було додатково включено фактор часу (табл. 3.1). Коефіцієнт кореляції підтвердив наявність сильного оберненого зв'язку між страховими преміями та кількістю страхових компаній «non-life» – (-0,868) та дуже сильного зв'язку із ВВП – (0,956).

Таблиця 3.1. Прогнозні значення страхових премій з ризикових видів страхування на 2019-2021рр.*

Рік	Прогнозне значення ВВП, млрд. грн.	Прогнозна кількість СК "non-life"	Фактор часу	Точковий прогноз страхових премій, млрд. грн.	Довірчий інтервал, млрд. грн.	
					нижня межа	верхня межа
2019	3476,7	250	6	46,3	35,6	38,3
2020	4120,4	232	7	54,0	37,8	40,5
2021	4843,7	211	8	62,7	41,0	43,7

*Примітка. Складено автором на основі [61].

Для моделювання й прогнозування обсягу страхових премій з ризикових видів страхування був апробований ряд функцій. Розрахована помилка апроксимації, що дорівнює 6,39%, свідчить, що лінійне рівняння є статистично точним ($S_{\text{відн}}$ менше 10%). Вірогідність коефіцієнта детермінації з імовірністю 95% перевірена й підтверджена за допомогою t-критерію (при табличному значенні 2,132).

Перевірка статистичної вірогідності рівняння виконана за допомогою *F*-критерію. Розрахункове значення (15,63) перевищує табличне (9,28) з імовірністю 95 %. Коефіцієнт детермінації (0,921) свідчить про те, що зміна обсягу страхових премій у ризиковому страхуванні на 92,1% пояснюється зміною ВВП та кількістю страхових компаній «non-life», решта 6,9% – це вплив неврахованих факторів. Отже, за формальними критеріями апроксимації ($\min s_{\text{відн}}$, $\max F_{\text{розрах.}}$, $\max R^2$), була обрана лінійна залежність як найбільш оптимальна [61]:

$$\hat{y} = -20,43 + 0,013 \cdot x_1 + 0,067 \cdot x_2 + 0,528 \cdot t. \quad (3.1)$$

Параметри моделі свідчать, що зростання ВВП на 1 млн. грн (при фіксованих значеннях інших факторів моделі) викликає збільшення страхових премій на 13 млн. грн., вплив другого фактору (кількості страхових компаній, при тих самих умовах) призводить до збільшення страхових премій на 67 млн. грн. Величина параметру при факторі часу економічно не інтерпретується, але знак «плюс» свідчить, що у динаміці обсяг ринку зростає.

Для прогнозування обсягу страхових премій з ризикових видів страхування спочатку необхідно оцінити майбутні значення факторів впливу. Для цього побудовано трендові моделі. Для оцінки обсягів ВВП застосовано модель параболи другого порядку, а для кількості страхових компаній – лінійний тренд, як найбільш адекватні за формальними критеріями апроксимації. Моделі прогнозування факторів й прогнозні розрахунки наведено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2. Прогнозні значення факторів моделі з ризикових видів страхування*

Фактори	Рівняння	2018	2019	2020
ВВП, млн. грн.	$y = 39,808t^2 - 112,6t + 1266,1$	3476,7	4120,4	4843,72
Кількість СК «non-life»	$y = -17,869t + 410,79$	250	232	214

*Примітка. Складено автором на основі [61].

Розрахунки показують, що обсяги страхових премій з ризикових видів страхування в 2019 році зростуть до 46,3 млрд. грн. або на 14,3%, в 2020р.

очікується їхнє зростання на 16,6 %, у порівнянні з 2019р., а у 2021р. страхові премії зростуть ще на 16,1% порівняно з 2010 роком (табл. 3.1).

Таким чином, кризову ситуацію в страховій сфері, яка поки що існує, можна подолати, якщо вжити комплекс антикризових заходів: переглянути стратегії розвитку компаній, проаналізувати співвідношення між страховими преміями та виплатами, підвищити капіталізацію компаній, щоб зменшити обсяги передавання у перестраховування, активізувати розвиток інфраструктури страхового ринку, відновити довіру населення до страховиків. Також необхідно стимулювати розвиток пенсійного та медичного страхування, подолати неоптимальне співвідношення страхування життя (6,44%) та ризикових видів страхування (93,56%), яке далеко від досягнутого рівня в розвинених країнах світу.

Ці заходи повинні послужити потужним каталізатором у реструктуризації страхового ринку України. В цілому, ці заходи будуть сприяти його зміцненню, диверсифікованості, дозволить швидше реагувати на реалії дійсності, ефективно використовувати доходи й видатки, швидше адаптуватися до зміни ситуації.

Високий потенціал росту страхового ринку України викликає інтерес у іноземних страховиків – потенційних покупців, число яких постійно зростає. Прихід іноземних компаній здійснюється шляхом створення нових страховиків або придбання значної частки вже існуючих, очікуючи прибутки від зростання компанії.

Формування стабільного страхового ринку потребує об'єктивного інформування всіх його власників про основні умови, вимоги та ризики у процесі їх діяльності. Для підвищення рівня страхової культури населення необхідно забезпечити прозорість діяльності учасників страхового ринку та запровадити програми інформування населення через засоби масової інформації про стан та перспективи страхового ринку, переваги отримання страхових послуг.

Для подальшого розвитку страхового ринку та запобігання

необґрунтованому витоку коштів за кордон необхідно зміцнити національний перестраховальний ринок і вдосконалити нагляд за перестраховою діяльністю.

Інтеграція страхового ринку України в міжнародні ринки фінансових послуг потребує підвищення конкурентоспроможності національних страховиків, поетапного впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Формування в Україні сучасної соціально-орієнтованої страхової індустрії дозволить державі [52]:

- зменшити навантаження на державний бюджет в частині відшкодування непередбачених втрат, зумовлених факторами природно-техногенного характеру, за рахунок грошових ресурсів страхових резервних фондів страхових організацій;

- вирішити окремі проблеми соціального забезпечення (виплата пенсійних накопичень, утримання в зв'язку із втратою працездатності чи смертю годувальника, із безробіття, компенсація медичних витрат) в умовах ринкової економіки;

- залучити збереження населення та організацій до обігу національної економіки на довгостроковій основі.

Таким чином, основною метою страхового співтовариства є формування повноцінної, стійкої, функціональної національної страхової індустрії, здатної стати реальним інструментом захисту інтересів громадян, економічних агентів та держави.

Державна політика розвитку вітчизняної страхової індустрії має базуватися на зміцненні ринкових основ діяльності її учасників і використанні безпосередньо непрямих методів впливу на процеси, які відбуваються в сфері страхування, шляхом вдосконалення нормативно-правової бази і впровадження пруденційного нагляду, міжнародних принципів і стандартів державного регулювання. При цьому важливим є створення умов для розширення спектру страхових послуг і інвестиційної політики, сприяння концентрації страхового ринку [8].

Додатковим механізмом гарантування фінансової стабільності страховиків є співстрахування – страхування того ж ризику спільно декількома страховиками (страховий пул). За допомогою співстрахування забезпечується страхування великих чи малознайомих і нових ризиків. Враховуючи це, необхідно розробити нормативно-правову базу, яка б регламентувала умови здійснення співстрахування страховими (перестраховими) пулами, в тому числі порядок укладення договору співстрахування, визначення розміру страхового ризику, розподілу відповідальності, організації взаєморозрахунків тощо.

Одними із пріоритетних напрямів розвитку вітчизняного страхового ринку є масові види страхування: страхування життя і пенсійне страхування, автострахування, страхування майна громадян, медичне страхування, страхування подорожуючих і ін.

Тому найважливішим завданням держави на даному етапі є вдосконалення нормативно-правової бази з ціллю захисту інтересів споживачів страхових послуг, розвиток інфраструктури і підвищення фінансової надійності страховиків. Це можна здійснити за рахунок розвитку на страховому ринку незалежного страхового посередництва, банкассюранс, асистуючи послуг, нових інформаційних технологій управління, міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і фінансової звітності, систем внутрішнього і зовнішнього контролю страхової і фінансової діяльності, сприяння становлення прозорої системи корпоративного управління. Враховуючи те, що діяльність інвестиційних суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення є ринковою, держава також має забезпечити конкурентний ринок цих послуг, в тому числі, визначити умови участі в ньому компаній по страхуванню життя.

Демографічна ситуація, зі збільшеною часткою в населенні старших вікових груп, скороченням чисельності населення, переходу на накопичувальну систему в пенсійному забезпеченні, включаючи самостійне формування громадянами пенсійних накопичень, потребує активного залучення страхових компаній в систему додаткового пенсійного забезпечення шляхом розвитку колективного і індивідуального пенсійного страхування. Створення стимулів

для розвитку довгострокового страхування життя, включаючи пенсійне страхування, має передбачати створення системи гарантій застрахованим і їх спадкоємцям в отриманні накопичених коштів. Розвиток страхування життя веде не тільки до спеціалізації страховиків, але і до створення інституту актуаріїв і появи законодавчих основ, які б регулювали їх діяльність, пов'язану з розрахунками страхових тарифів, страхових резервів і страхових обов'язків, аналізу і прогнозуванню інвестиційних програм.

Тому розвиток системи страхування життя має стати одним із основних завдань держави. По-перше, проблема вилучення інвестиційних засобів і ресурсів для реалізації процесу ведення особистого страхування, включаючи страхування життя є першочерговою проблемою.

По-друге, особисте страхування компенсує дефіцит державних соціальних гарантій. Довгострокове особисте страхування (в тому числі пенсійні ануїтети) гарантує отримання додаткового доходу, незалежного від розміру державних виплат, в тому числі із старості та із інвалідності. Ринок страхування життя знижує навантаження на витратну частину бюджету, зменшуючи витрати держави на соціальне забезпечення громадян. Завдяки цьому держава отримує можливість сконцентрувати ресурси на захист соціально вразливих щаблів суспільства.

По-третє, розвиток особистого страхування потребує великих людських ресурсів і глибоких наукових досліджень, веде до створення нових робочих місць. З цією метою повинна бути проведена класифікація видів страхування і визначені особливості організації і здійснення страхування життя і пенсій.

Потребує розгляду питання щодо створення сприятливих умов для сплати страхових внесків громадянами і роботодавцями, а також страховими організаціями, які здійснюють страхування життя, відповідно практики країн з розвиненою системою страхування.

Поряд з цим необхідно розробити заходи по розширенню сфери і об'ємів добровільного медичного страхування, добровільного страхування від нещасних випадків. Ці види страхування мають стати важливим елементом

«соціального пакету», який надається роботодавцем своїм робітникам, за рахунок вдосконалення правового регулювання і включення витрат із страхування (їх частини) до собівартості товарів і послуг. Визначаючим фактором розвитку страхових організацій, які займаються діяльністю із особистого страхування, є наявність повноцінного вітчизняного ринку довгострокових цінних паперів.

Існуюча система оподаткування споживачів страхових продуктів, в тому числі послуг по страхуванню життя, практично не стимулює використання населенням послуг страхового ринку. Тому необхідно розглянути питання перенесення витрат, в повному чи фіксованому розмірі, пов'язаних із особистим страхуванням, яке здійснюється як населенням, так і роботодавцями.

Досвід країн Європейського Союзу показує, що, не дивлячись на достатньо високий рівень розвитку ринку страхування життя і розуміння населенням необхідності укладення договорів страхування, механізми розвитку страхування життя в цих країнах встановлені законом.

У деяких європейських країнах із оподаткованої бази фізичної чи юридичної особи (роботодавця) можуть виключатися такі види витрат [63]:

- страхові внески, які виплачуються за договором, що передбачає виплати довічних ануїтетів і за договору, укладеному роботодавцем на користь робітників;

- страхові внески, що виплачуються за індивідуальним договором ануїтетом, при страхуванні від нещасних випадків, страхуванні здоров'я, якщо річний прибуток страхувальників менший раніше встановленої суми чи встановленого ліміту витрат із страхування, який буде відніматися від оподаткованого прибутку;

- страхові внески, які виплачуються за договором індивідуального страхування життя, страхування здоров'я та від нещасних випадків.

В умовах, коли страхування для більшості економічних агентів є одним із основних механізмів гарантії захисту від різних видів ризиків, наявність податкових обмежень, пов'язаних з виплатою страхових внесків (включаючи

внески на соціальне страхування), негативно впливає як на розвиток страхового ринку в цілому, так і на економічних агентів, які потребують страхового захисту.

Як показує досвід країн з розвинутою ринковою економікою, механізм обов'язкового страхування широко використовується державою в цілях гарантування соціальної стабільності і прискореного розвитку економіки. Відповідно, необхідно визначити перспективи обов'язкового страхування в аграрній, екологічній і соціальній сферах, а також обґрунтувати введення нових видів обов'язкового страхування. При цьому система обов'язкового страхування повинна бути направлена на захист найбільш значущих майнових інтересів держави з метою підвищення ефективності захисту економіки від великих ризиків з мінімальними витратами бюджетних коштів.

Здійснення обов'язкового страхування має базуватися на принципі формування страхових резервів винятково для цілей компенсації збитків постраждалим особам, а не для фінансуванням заходів, покриваючих безгосподарність організацій і неорганізованість громадян. Слід виключити випадки прийняття законодавчих актів без їх попередньої глибокої фінансово-економічної експертизи, проведення розрахунків, які б підтверджували здатність вирішити проблеми страхового захисту, а саме в обов'язковій формі і на запропонованих умовах. Тому першочерговими завданнями у сфері розвитку обов'язкового страхування є прийняття основ обов'язкового страхування, які б включали принципи і вимоги до їх здійснення, оптимізація переліку об'єктів, які б підлягали обов'язковому страхуванню, а також посилення контролю за наявністю діючих полісів обов'язкового страхування у осіб визначених законодавством.

Важливою проблемою є визначення механізму участі сфери страхування в системі довгострокового іпотечного кредитування як в якості гаранта наслідків різних ризиків, так і в якості інституціонального інвестора, а також створення ефективної системи страхування інвестиційних ризиків.

Сучасні тенденції по введенню міжнародних нормативних вимог свідчать про підвищення важливості актуарної діяльності, а саме [63]:

- актуарна професія і практика зближуються на глобальному рівні, особливо всередині ЄС (директива ЄС «Про взаємне визнання дипломів»), з конкретними міжнародними вимогами до освіти і підготовки актуаріїв;
- нові міжнародні правила обліку (міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і фінансової звітності) базуються на актуарній техніці і сприяють гармонізації міжнародного обліку, тобто актуарній оцінці резерву збитків;
- модель Solvency II повністю базується на актуарій техніці і здійснює вплив на ризик-менеджмент в середині компанії, взаємодія між компаніями і регулюючими органами, а також процес регулювання зі сторони влади.

Таким чином, в сучасних умовах актуарії є складовою частиною системи пруденційного нагляду, а їх сертифікаційна діяльність повинна включати складання та подання в Нацфінпослуг обов'язкового щорічного актуарного звіту відносно оцінки зобов'язань страхової компанії, підтвердження адекватності розміру страхових тарифів і платежів, розрахунку нормативного запасу платоспроможності і розміру регулятивного капіталу, підтвердження методів формування страхових резервів, виявлення адекватності активів, оцінки ризиків і інвестиційної політики страховика, стрес-тестування майбутнього фінансового стану страховика, інформування правління і спостережливої поради страховика про виявлення фактів, які б вказували на злочин чи порушення положень законодавства.

Зовнішній аудит призначений мати велике значення в підвищенні надійності страхових компаній, посиленні дисципліни на страховому ринку, вдосконаленні системи корпоративного управління і внутрішнього контролю. В зв'язку з цим доцільно перевести національні стандарти аудиту в частині страхування у відповідність з вимогами міжнародної практики, підвищення вимог до репутації і досвіду роботи аудиторів і аудиторських фірм на страховому ринку, розвиток практики використання адекватних заходів впливу до аудиторів за помилки, які б ввели в оману споживачів страхових послуг і

інвесторів; підвищення ролі саморегулюючих професіональних організацій в допущенні аудиторів на страховий ринок і контроль якості аудиту.

Подальший розвиток страхового ринку України потребує вдосконалення системи професійної підготовки, сертифікації і підвищення кваліфікації спеціалістів галузі, а також забезпечення державної підтримки науково-дослідних робіт із проблемних питань страхової діяльності, поліпшення якості інформування населення через засоби масової інформації про стан і перспективи розвитку страхового ринку, про переваги і недоліки тієї чи іншої страхової послуги. Аналіз сучасного стану, тенденцій і проблем розвитку вітчизняного страхового ринку свідчить про певні здобутки та численні недоліки, притаманні функціонуванню як окремих страхових компаній, так і всієї системи страхування.

ВИСНОВКИ

Дослідження стану та особливостей функціонування страхового ринку дозволило сформулювати ряд логічних висновків і розробити практичні рекомендації щодо пріоритетних напрямів його подальшого розвитку.

Страховий ринок є важливим інфраструктурним компонентом високорозвинених економік, що відіграє роль акумулятора грошових коштів у населення і підприємств, перерозподіляючи їх через фінансові механізми у реальний сектор економіки. Саме завдяки розвиненому ринку страхових послуг в країнах, де існує культура страхування і основні ризики, що можуть виникнути, є застрахованими, постраждалі суб'єкти як юридичні, так і фізичні особи, забезпечені фінансовою підтримкою, що автоматично послаблює негативні наслідки, а за певних умов і зменшує тягар державного соціального захисту, як, наприклад, у випадку стихійних лих.

Страховий ринок являє сферу економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає специфічний товар – страхова послуга. Об'єктивними умовами існування страхового ринку є наявність суспільної потреби у страхових послугах та діяльність на ринку страхових компаній, здатних забезпечити їх надання. Основною метою розвитку страхового ринку є підвищення рівня страхового захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, зменшення витрат держави на попередження і ліквідацію наслідків стихійних лих, катастроф, техногенних аварій, формування ефективних ринкових механізмів залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку за рахунок забезпечення ефективного функціонування ринку страхових послуг з урахуванням міжнародного досвіду, застосуванням сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів.

Структура страхового ринку є складною теоретичною проблемою у фінансовій теорії. Залежно від критерію аналізу визначають організаційну, інституціональну, територіальну і галузеву структури страхового ринку, що розкрито в роботі.

Стан страхового ринку держави вважається основним показником економічної безпеки країни, в той же час, і розвиток страхового ринку є похідною соціально-економічного розвитку країни. Здійснений аналіз сучасного стану страхового ринку України засвідчив щорічне зменшення кількості страхових компаній, зростання кількості укладених договорів страхування, обсягів страхових премій і страхових виплат, активів і страхових резервів. Нажаль, на сьогодні вітчизняний страховий ринок перебуває на низькому рівні розвитку: питома вага валових страхових премій у ВВП (ступінь проникнення страхування) не досягає і 2%, а питома вага чистих страхових премій і ВВП перебуває в межах 1-1,2%. Упродовж 2014-2018рр. відбувалося зниження даного показника, незважаючи на збільшення обсягів ВВП і обсягів страхових премій. Показник щільності та ємності страхування мають низьке значення, що засвідчує незначну ще роль страхового ринку в забезпеченні створення ВВП країни. Тому страхування в нашій країні ще не в повній мірі виконує свою важливу функцію на відміну від більшості розвинених країн світу, де страхова галузь є важливим атрибутом та головним фактором стимулювання економіки.

Оцінка показників концентрації страхового ринку показала, що ринок ризикових видів страхування в Україні є неконцентрованим, у той час як на ринку страхування життя наявною є помірна концентрація. Це дає можливість припустити, що в Україні поступово окреслюється олігополістична модель страхового ринку, коли діяльність невеликої кількості страхових компаній обслуговує переважну більшість клієнтів.

Попри те, що кількісні показники розвитку страхового ринку України мають позитивну динаміку, його функціональні та інституційні характеристики в цілому ще не відповідають реальним потребам національної економіки. Для успішного розвитку та покращення ситуації на українському ринку страхових послуг необхідна злагодженість та скоординованість роботи як держави, так і страхових компаній. При цьому держава має забезпечити ринок стабільною нормативною базою, необтяжливим державним наглядом, а з іншого боку

страхові компанії мають бути максимально сумлінними та чесними у процесі співпраці зі своїми клієнтами. Для розвитку нових перспективних напрямків страхування страховий ринок необхідно очистити від недобросовісних гравців та сформувані більш жорсткіші вимоги до рівня їх ліквідності, платоспроможності та мінімального капіталу, що допоможе страховикам виконувати свої зобов'язання навіть у кризові часи функціонування національної економіки.

На страховому ринку України активно працюють страхові посередники, як у страхуванні, так і в перестрахованні. При цьому страхові брокери допомагають в укладенні договорів страхування й перестраховання як з страховиками-резидентами, так і зі страховиками-нерезидентами. Попит на страхові послуги зростає, посередництво стає все більш активним як з боку страхових компаній, так і з боку клієнтів. Передбачається, що активний розвиток ринку страхового посередництва буде відбуватись паралельно під час економічного зростання України.

Розвиток страхового ринку України відбувається під впливом процесів глобалізації економіки й головних тенденцій світового страхового ринку. Глобалізаційні процеси в страхуванні безпосередньо позначаються на різних характеристиках як учасників страхових ринків, так і самих страхових послуг. Інтенсивна глобалізація світового страхового ринку має різні форми свого прояву, вимагає від національних страхових ринків адаптації до нового режиму міжнародної торгівлі страховими послугами.

Світовий страховий ринок, сформований на основі інтеграції страхових ринків країн із розвинутою ринковою економікою, підштовхує менш розвинені національні страхові ринки адаптувати свої стандарти до міжнародних, що потребує створення відповідних інститутів та механізмів. Національне економічне середовище виштовхує неадаптований чужий досвід, вимагаючи створювати інститути і механізми, які одночасно відповідають вимогам часу та враховують традиції національного страхового ринку.

Постає подвійне завдання: з одного боку, перейняти позитивний досвід, що накопичився у страховій практиці країн-лідерів в інтересах розвитку національного страхового ринку; з другого боку – цілком свідомо уникнути неприйнятних для українського страхового ринку стандартів. Подібний підхід, на нашу думку, є раціональним та ефективним з позицій як розвитку національного страхового ринку, так і його входження до світового глобального страхового простору.

Пропонуємо для прискорення розвитку страхового ринку вжити таких заходів:

- покращити політичну та економічну ситуацію в країні;
- удосконалити нормативно-правову базу страхування та перестраховування;
- покращити фінансове забезпечення населення;
- посилити довіру населення до страхових компаній та підвищити їх рівень володіння інформацією про стан і можливості страхового ринку;
- підвищити рівень забезпеченості страхових вкладень страхувальників;
- підвищити вимоги до рівня капіталізації страховиків;
- посилити вимоги до страхових компаній щодо забезпечення відповідальності за великі застраховані ризики.

Також необхідно стимулювати розвиток пенсійного та медичного страхування, подолати неоптимальне співвідношення страхування життя та ризикових видів страхування, яке далеко від досягнутого рівня в розвинених країнах світу. Для подальшого розвитку страхового ринку та запобігання необґрунтованому витoku коштів за кордон необхідно зміцнити національний перестраховальний ринок і вдосконалити нагляд за перестраховою діяльністю.

Крім того, позитивний вплив буде відчуватись при вдосконаленні законодавчого регулювання ринку страхового посередництва. Також варто зазначити про заходи для підвищення довіри страхувальника до страхових посередників, шляхом введення певних гарантій у формі банківських депозитів чи шляхом введення обов'язкового страхування професійної діяльності.

Виконав студент магістратури
спеціальності 072 Фінанси,
банківська справа та страхування
денної форми навчання
« ____ » січня 202 р.

Підпис

П. І. Суздалевич

Ініціали, прізвище

Науковий керівник
к.е.н., доцент
« ____ » січня 2020 р.

Підпис

Я. Г. Бучковська

Ініціали, прізвище

Робота допущена до захисту:
завідувач кафедри
д.е.н., професор
« ____ » січня 2020 р.

Підпис

В.П. Синчак

Ініціали, прізвище

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамітова Д. Р. Аналіз світового ринку страхових послуг. *Ефективна економіка*. 2014. №3. URL:: <http://www.economy.nauka.com.ua/>
2. Аграріям пропонують індексне страхування. Аграрний бізнес. Україна: URL: https://a7d.com.ua/novini/36490_agrariyam_proponuyut_ndeksne_strahuvannya.html
3. Базилевич В.Д., Базилевич К. С. Страхова справа. К.: Знання, 2005. 352 с.
4. Бланд Д. Страхование : принципы и практика. М.: Финансы и статистика, 2000. 414 с.
5. Брюніна О. Как обеспечить эффективное взаимодействие между страховщиком и страховым брокером. URL: <https://forinsurer.com/public/15/02/16/4711>.
6. Бунін С. В. Сучасний стан і тенденції світового ринку страхових послуг. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2017. Вип. 6. С. 15-19.
7. Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Вовчак.О. Д. Страхова справа: підручник. К. : Знання, 2011. 391 с.
9. Войнова Є. І. Ринок страхових послуг України і його позиціонування серед провідних страхових ринків світу. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 1. С. 104-116.
10. Гаманкова О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія. Київ : КНЕУ, 2009. 283 с.
11. Гаманкова О. О., Пархета Л. В. Напрями підвищення якості послуг з добровільного медичного страхування. *Ефективна економіка*. 2018. № 2. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6569>
12. Гвозденко А.А. Страхование : учеб. / Гвозденко А.А. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. 464 с.
13. Господарський кодекс України №436-IV (поточна редакція від 1.01.2020). – Електронний ресурс. – Режим доступу [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15)

14. Дарков В. Страховий посередницький ринок України, його становище та перспективи розвитку URL: <https://forinsurer.com/public/02/12/08/147>
15. Дебош Н.М. Розвиток страхового посередництва в Україні в контексті його впливу на ефективне функціонування страхового ринку. *Вісник УБС*. 2018. №1. С. 38-43.
16. Журавка О. С., Відменко Ю. В., Кобець Ж. О. Розвиток інститутів страхових брокерів у контексті євроінтеграційних процесів. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. №1. С. 320-326.
17. Закон України “Про страхування” від 7.03.1996р. №85/96-ВР (поточна редакція від 21.10.2019р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
18. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001р. №2664-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
19. Звітність ТДВ СК “Gardian” URL: <https://grdn.com.ua/zvitnist/>
20. Інформація про посередницькі послуги у страхування та/або перестрахованні URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-poserednytski-posluhy-u-strakhuvanni-taabo-perestrakhuvanni.html>
21. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html>
22. Кармазіна С.С. Розвиток страхового посередництва в Україні. *Фінансові послуги*. 2016. №3-4. С. 7-12.
23. Кібер_страхування. MO Group: URL: <https://www.mogroup.com.ua/?p=873>
24. Ковалева А. В Україні появились предпосылки для правильного развития рынка страховых посредников <https://forinsurer.com/public/16/01/27/4373>
25. Козьменко О.В., Козьменко С.М., Васильєва Т.А. Нові вектори розвитку страхового ринку України: монографія. Суми: Університетська книга, 2012. 315 с.

26. Кырылив Я. Страховой посредник должен быть.... URL: <https://forinsurer.com/public/16/04/18/4488>
27. Куйдан І. Ю., Новоселецький О. М. Особливості діяльності страхових посередників URL: <https://naub.oa.edu.ua/2018/%D0%BE%D1%81%D0%>
28. Кудрявська Н. В. Сутність і класифікація страхового посередництва: європейський та український досвід. *Вісник ЖДТУ*. 2018. №2. С. 125-131.
29. Кудрявська Н. В. Роль страхових посередників у забезпеченні сталого розвитку страхового ринку. *Економічний аналіз*. 2016. Том 25. №1. С. 144-149.
30. Малікова І. П. Реформування страхового ринку України. *Збірник наукових праць «Вісник соціально-економічних досліджень»*. 2013. №1(48). С. 371–377.
31. Матвеев В.В., Гайдаржийская О.Н., Отрошко В.П. Страховий ринок України: сучасний вплив і тенденції розвитку. *Young Scientist*. 2018. №2. С. 727-731.
32. Мартишко Н. Страхове посередництво: поняття і різновиди. *Економічний аналіз*. 2012. Вип. 11. Ч. 1. С. 164-168.
33. Матяшевич А. Страхове посередництво по новому URL: http://fspu.com.ua/novynu_publicacii4
34. Мейзнер Я. Значение агентского канала продаж и перспективы его развития в Украине URL: <https://forinsurer.com/public/16/01/28/4401>
35. Мілащенко Ю. Роль страхових агентів, страхових брокерів в забезпеченні поліпшенні якості страхових послуг URL: <http://pck.kneu.edu.ua/?p=225>
36. Населення України за 2018р. Демографічний щорічник. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/12/zb_ukr_2018.pdf
37. Нестерова Д. Розвиток страхового посередництва в розвинутих європейських країнах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. № 3(180). С. 42–47.
38. Осадець С.С. Страхування : підручник. К. : КНЕУ, 2002. 599 с.
39. Осадець С., Арюх Т., Гаманкова О. Страхові послуги : підручник. Київ : КНЕУ, 2007. 464 с.

40. Пікус Р.В. Міжнародний досвід діяльності страхових посередників. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2009. №107-108. С. 20-23.
41. Плиса В. Страхування : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Каравела, 2005. 391 с.
42. Пономарьова О.Б. Визначення проблем страхового ринку та їх вирішення *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. №5. URL: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/166.pdf>
43. Приказюк Н.В. Діяльність страхових брокерів в Україні та її регулювання. *Ефективна економіка*. 2013. №2 URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1780>
44. Про компанію URL: <https://grdn.com.ua/pro-nas/#>
45. Розвиток ринків фінансових послуг в умовах європейської інтеграції : монографія / наук. ред. та кер. кол. авт. д-р екон. наук, проф. Н. М. Внукова.– Харків : ТО Ексклюзив, 2014. – 218 с.
46. Рудь І. Ю., Кондрацька К. В. Страховий ринок України: аналіз та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 20019. Вип. 23. Ч. 2. С. 87-91.
47. Середюк В. Б. Прогнозування фінансових показників страхової компанії із застосуванням інструментарію нечіткої логіки. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2014. №2. С. 32-36.
48. "Сингента" презентувала оновлену програму індексного страхування на 2019 рік. *Агробізнес* URL:http://agro-business.com.ua/2017_09_29_05_56_43/item/12809_synhenta_prezentovala_onovle nu_prohramu_indeksnoho_strakhuvannia_na_2019_rik.html
49. Страхові послуги: підручник. У 2 ч. Ч. 1 / [Базилевич В.Д., Пікус Р.В., Приказюк Н.В. та ін.]; За ред. В.Д. Базилевича – К.: Логос, 2014. 496 с.
50. Страхування : підручник / [Базилевич В. Д., Базилевич К. С., Пікус Р. В. та ін.] ; за ред. В. Д. Базилевича. –К. : Знання, 2008. –1019 с.верситетська книга, 2012. – 315 с.

51. Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації : монографія / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва. Суми : Університетська книга, 2011. 388 с.
52. Сукач О. М. Страховий ринок України: сучасні реалії та перспективи. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2016. №1(20). С. 106–113.
53. Ткаченко Н.В. Страхування: навч. посіб./ Н.В.Ткаченко. К.: Ліра, 2007. 376с.
54. Фесенко Н. В., Яремченко Л. М. Стан та перспективи функціонування страхового ринку України в умовах глобалізації. *Економіка та держава*. 2019. №8. С. 28-34.
55. Фінанси: Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Затверджено МОН / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. К., 2012. 687 с
56. Фурман В.М. Сучасні тенденції розвитку страхування. *Страхова справа*. 2002. №3. С. 6–9.
57. Фурман В.М. Страховий ринок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку: Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.04.01 / В.М. Фурман ; Держ. установа “Ін-т економіки та прогнозування НАН України”. К., 2006. 36 с.
58. Центелевич Ю.В. Професіографічний аналіз діяльності страхового агента. // *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2011. № 14. С. 820-831.
59. Чвортко Л. А., Корнієнко Т. О., Вінницька О. А. Правові та практичні аспекти діяльності страхових посередників у системі продажів страхових послуг в Україні. *Економічні горизонти*. 2018. №3. С.86-94.
60. Шахов В.В. Страхование: учебник для вузов / Шахов В.В. М.: ЮНИТИ, 2003. –311 с.
61. Шевчук П. В., Сидорова А. В. Статистичний аналіз перспектив розвитку страхового ринку України. *Вестник Донну*. 2018. №4. С.231-234.
62. Шолойко А. Тенденції розвитку страхового ринку: вітчизняний та світовий аспекти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. №3. С. 60-65.

63. Шлапак Н.С. Проблеми розвитку страхового бізнесу у сучасних умовах. *Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property* 2017. Issue 15. 2017. С.268-272.
64. Шумелда Я. Страхування: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Міжнародна агенція «Бізон», 2007. 384 с.
65. Яворська Т.В. Страхові послуги: Навч. посібник. К.: Знання, 2008. 350 с.
66. Global insurance trends analysis 2018. LUAssets : веб-сайт. URL : [https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-global-insurance-trends-analysis-2018/\\$File/ey-global-insurance-trends-analysis-2018.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-global-insurance-trends-analysis-2018/$File/ey-global-insurance-trends-analysis-2018.pdf)
67. IDD // BIPAR . URL:: <http://www.bipar.eu/en/key-issues-positions/from-imd-i-to-imd-ii>.
68. Insurance Intermediaries in Europe – September 2017 : Report prepared by London Economics for BIPAR // BIPAR : URL: <http://www.bipar.eu/en/library/economic-data>

ДОДАТКИ

Таблиця А.1. Підходи до визначення поняття «страховий ринок»*

Автор	Сутність трактування
С. Осадець [38, 39]	сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу
Я. Шумелда [64]	економічні відносини в межах певної території, в процесі яких формуються попит, пропозиція та ціна на страхові продукти, укладаються договори страхування та виконуються зобов'язання згідно з ними
В. Базилевич [3, 49]	частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формуються попит і пропозиція
О. Гаманкова [10, 11]	є складовою як фінансового ринку (ринку грошей і ринку капіталів, оскільки на цих ринках страхові компанії розміщують свої капітали, використовуючи певні фінансові інструменти), так і ринку фінансових послуг, оскільки страхові компанії як фінансові посередники залучають кошти страхувальників, продаючи страхові послуги
В. Плиса [41]	форма організації грошових відносин з формування та розподілу страхового фонду для забезпечення страхового захисту суспільства
О. Козьменко [25, 51]	сукупність інститутів і механізмів зі створення, купівлі-продажу та споживання страхових послуг
В.М. Фурман [56-57]	система стійких економічних відносин між покупцями, посередниками та продавцями, пов'язаних із формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестраховування
С. Юрій, В. Федосов [55]	<ul style="list-style-type: none"> • сфера економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист та формується попит і пропозиція на нього; • форма організації фінансових відносин щодо формування та розподілу страхового фонду для забезпечення страхового захисту юридичних і фізичних осіб; • соціально-економічне середовище, у якому функціонують страхові компанії, страхувальники, посередники, що приймають участь в реалізації страхових послуг; • сукупність страхових організацій і страхових послуг; • механізм перерозподілу фінансових ресурсів страхувальників і страховиків.
О. Гвозденко [12]	Сукупність економічних відносин з купівлі-продажу страхової послуги, що виражаються в захисті майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні страхових випадків за рахунок грошових коштів (внесків, премій) страхувальників. Ринок як система, в якій взаємодіють внутрішні і зовнішні сили, може бути представлений у вигляді спіралі, яка розкручується довкола потенційних споживачів страхових послуг і відображає динаміку зовнішніх і внутрішніх сил в їх взаємодії
В. Шахов [60]	Особливе соціально-економічне середовище, певна сфера економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формуються попит і пропозиція на нього

*Примітка. Складено автором на основі опрацювання [3, 10-12, 25, 38-39, 49, 55-57, 60, 64]

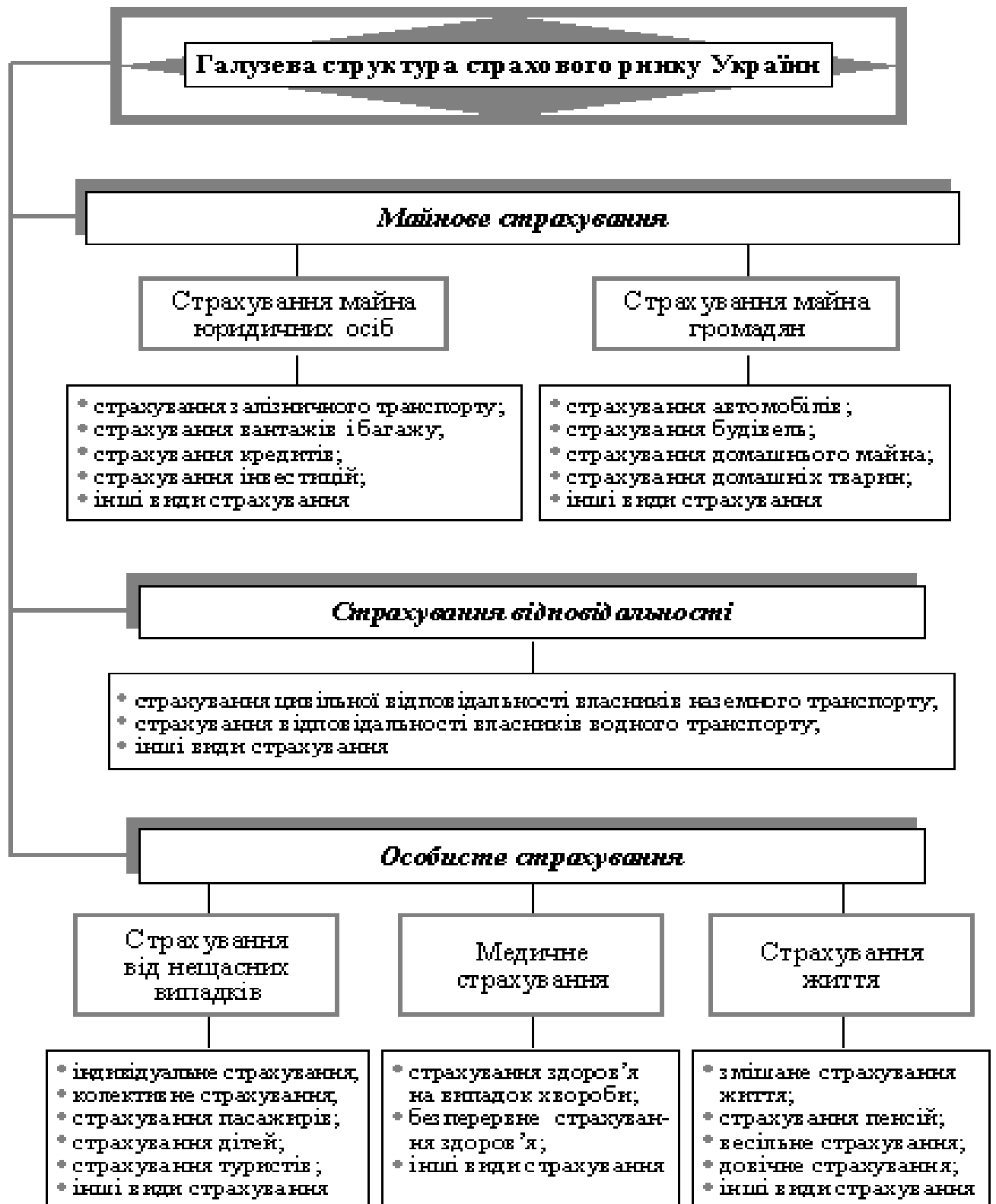

Рисунок Б.1 Галузева структура страхового ринку*

*Примітка. Складено автором на основі [11]

Таблиця В.1 Основні індикатори розвитку страхового ринку*

Показники (індикатори)	Економічний зміст, порядок визначення
Кількість страховиків на страховому ринку	Характеризує насиченість ринку страховими компаніями
Кількість укладених страхових договорів	Характеризує величину задоволеного попиту на страховий захист з боку страхувальників
Кількість видів страхування на ринку	Показує асортимент страхового ринку за видами страхових послуг
Номінальний обсяг активів страхових компаній	Характеризує потенціал страхової компанії щодо здійснення страхової діяльності на ринку
Номінальний обсяг валових премій страховиків	Показує дохідність діяльності страхової компанії у наданні страхових послуг
Щільність страхування	Характеризує розмір страхової премії на душу населення
Ступінь проникнення страхування	Показує відношення обсягу страхових премій до обсягу ВВП
Ємність страхування	Характеризує відношення активів страховиків до ВВП країни
Номінальний обсяг страхових виплат	Характеризує виконання страховиком своєї функції щодо забезпечення страхового захисту при настанні страхових випадків
Ступінь концентрації ринку	Визначається за коефіцієнтом концентрації п'яти найбільших страховиків ринку (CR5) та Індексом Герфіндаля-Гіршмана (ННІ).
Ступінь доступності страхових послуг	Визначається як співвідношення кількості страховиків до чисельності населення країни
Щільність страхових послуг	Відображає обсяг страхових виплат на душу населення.
Ступінь монополізації ринку	Визначається часткою валових страхових премій чи активів одного страховика в загальному обсязі страхових премій чи активів усіх страховиків на ринку.

*Примітка. Складено автором на основі [46, 49, 52].

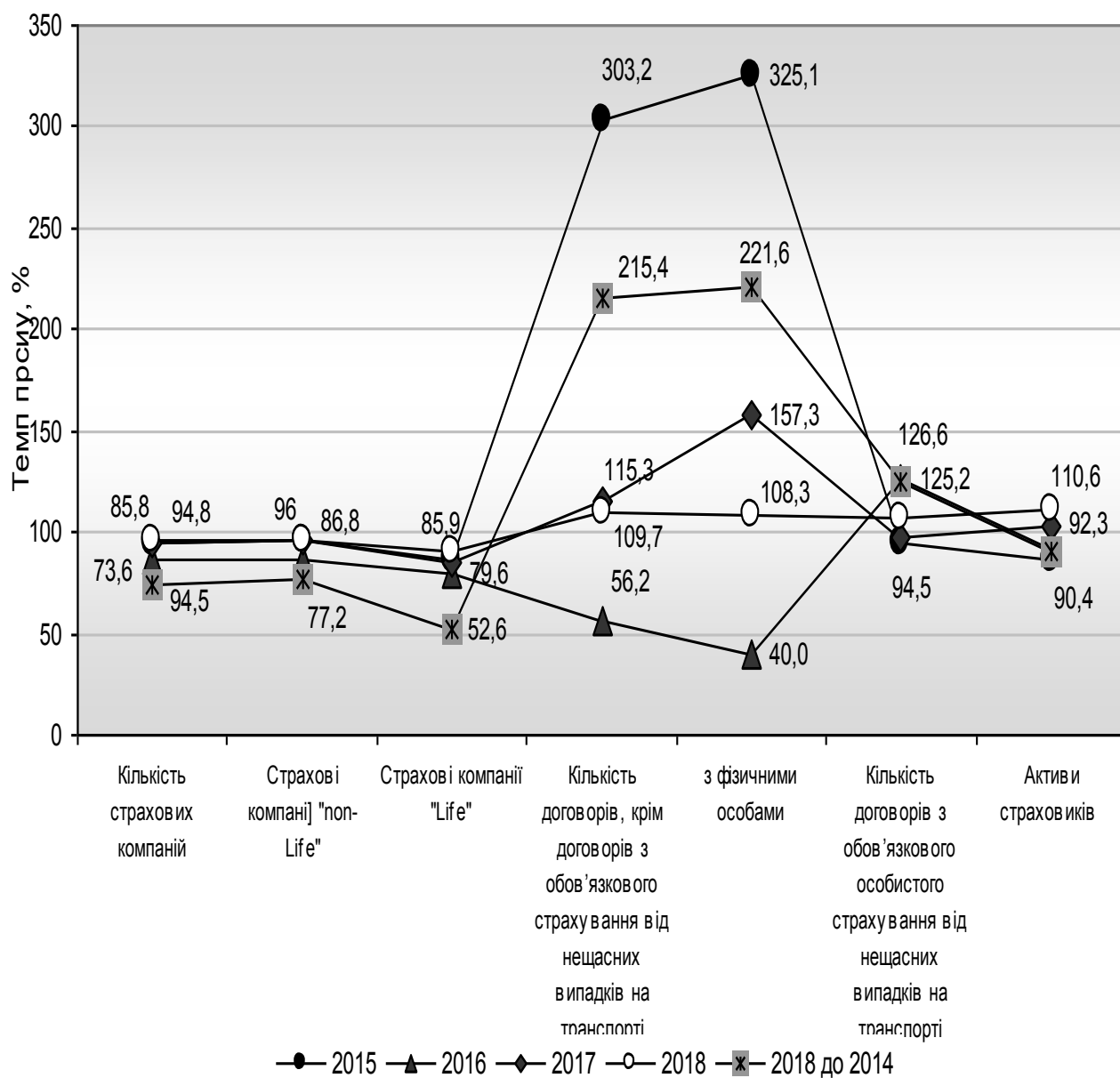

Рисунок Г.1 – Динаміка основних показників розвитку страхового ринку України у 2015-2018рр.*

*Побудовано автором на основі власних розрахунків і офіційної звітності [21].

Додаток Д

Таблиця Д.1. Концентрація страхового ринку України “Life” у 2014-2018рр.*

Перші страхові компанії (Топ)	2014р.		2015р.		2016р.		2017р.		2018р.	
	Премії, млн. грн.	Частка на ринку, %	Премії, млн. грн.	Частка на ринку, %	Премії, млн. грн.	Частка на ринку, %	Премії, млн. грн.	Частка на ринку, %	Премії, млн. грн.	Частка на ринку, %
Топ 3	967,2	44,8	936,1	42,8	1186,5	43,0	1586,6	54,5	2122,1	54,3
Топ 10	1970,8	91,2	1921,4	87,9	2465,2	89,4	2794,7	95,9	3783,9	96,9
Топ 20	2132,4	98,7	2164,0	99,0	2741,2	99,5	2911,0	99,9	3904,8	100,0
Топ 50	2159,8	100,0	2186,6	100,0	2756,1	100,0	2913,7	100,0	*	*
Топ 100	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Топ 200	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Усього по ринку	2159,8	100,0	2186,6	100,0	2756,1	100,0	2913,7	100,0	3906,1	100,0

*Примітка. Складено автором на основі офіційної звітності [21].

Таблиця Д.2. Концентрація страхового ринку України “non-Life” у 2014-2018рр.*

Перші страхові компанії (Топ)	2014р.		2015р.		2016р.		2017р.		2018р.	
	Премії, млн. грн.	Частка на ринку, %	Премії, млн. грн.	Частка на ринку, %	Премії, млн. грн.	Частка на ринку, %	Премії, млн. грн.	Частка на ринку, %	Премії, млн. грн.	Частка на ринку, %
Топ 3	3841,9	15,6	4049,8	14,7	6140,8	18,9	8641,5	21,3	6834,4	15,0
Топ 10	8607,3	35,0	10011,2	36,3	14470,8	44,6	17751,9	43,8	18022,2	39,6
Топ 20	13243,5	53,8	16613,3	60,3	20322,5	62,7	25501,6	62,9	28119,4	61,9
Топ 50	19401,6	78,8	23408,7	85,0	27855,6	85,9	35651,4	88,0	40205,5	88,4
Топ 100	22981,1	93,4	26472,1	96,1	31417,7	96,9	39547,9	97,6	44497,5	97,9
Топ 200	24482,1	99,5	27508,6	99,9	32395,0	99,9	40318,0	99,5	45310,6	99,7
Усього по ринку	24607,5	100,0	27549,4	100,0	32414,2	100,0	40518,1	100,0	45461,4	100,0

*Примітка. Складено автором на основі офіційної звітності [21].

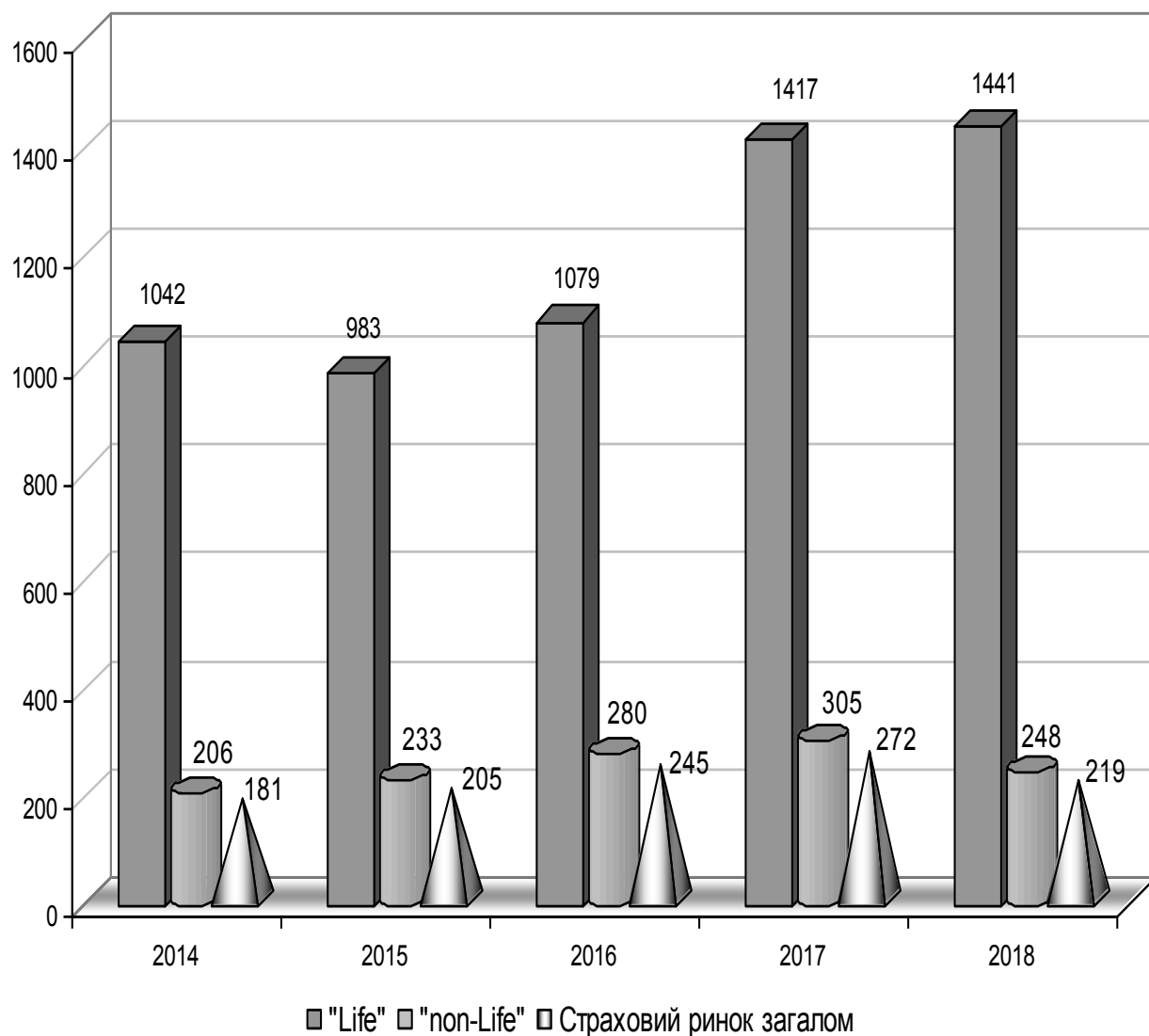

Рисунок Е. 1 – Індекс Герфіндаля-Гіршмана (ННІ) страхового ринку України у 2014-2018рр.*

*Примітка. Побудовано автором на основі офіційної звітності [21]

Таблиця Ж.1. Порівняльна характеристика діяльності страхового агента та страхового брокера*

Критерії	Страховий брокер	Страховий агент
Організаційно-правова форма	ТОВ, ЗАТ, ВАТ	Приватна особа, яка має договір з однією або декількома страховими компаніями
Ліцензування	Потрібна ліцензія (ст. 15 ЗУ “Про страхування”)	Ліцензія не потрібна
Форма співпраці з страховиком	Брокер – незалежний експерт, що володіє інформацією про всі страхові компанії. Заключає договір страхування за дорученням від імені свого клієнта.	Агент – віддалений працівник страхової компанії. Діє в інтересах страховика
Вид послуг	Брокер може бути вказаний в договорі в якості страхувальника. І саме він в такому випадку займається врегулювання питань зі страховою компанією.	Агент – лише посередник. В договорі страхування він не фігурує
Захист інтересів	Дотримує інтереси споживача страхових послуг. Він допомагає обрати оптимальну програму, керуючих потребами клієнта.	Завжди представляє інтереси страховика. Він зацікавлений у продажі продуктів тих страхових компаній, з якими у нього підписаний договір
Компетенція	Брокер проводить оцінку ризиків клієнта і виділяє ті, які найбільше потребують хеджування.	В обов’язки агента не входить оцінка страхових ризиків
Комісійні	Комісійні за брокерське обслуговування можуть досягати 40-50% від вартості страхового полюса.	Клієнт не платить за послуги агента. Комісійні виплачує страхова компанія
Відповідальність перед страхувальником	Брокер несе повну відповідальність перед страхувальником.	Відповідальність перед страхувальником несе страховик, а не агент

*Примітка. Складено автором на основі опрацювання джерел [32, 35, 59].

Таблиця 3.1. Найбільші страхові компанії в світі у 2017р.*

Страхові компанії	Країна	Активи, млрд. дол.	Продажі, млрд. дол.	Працівники, тис. чол.
АХА	Франція	1016,6	161,2	96,3
Allianz	Німеччина	979,0	136,9	147,4
Metlife	США	902,3	69,3	68,0
Prudential Financial	США	766,7	54,2	48,3
Ping An Insurance	Китай	645,7	86,0	236,0
Legal & General Group	Велика Британія	618,5	84,8	14,0
Assicurazioni Generali	Італія	601,3	118,9	78,3
Prudential plc	Велика Британія	564,5	98,9	23,9
AIG	США	515,6	64,1	65,0
CNP Assurances	Франція	514,9	46,8	4,7

*Примітка. Складено автором на основі [66, 67].

Таблиця 3.2. Найбільші світові страхові брокери у 2017 р.*

Команія	Країна	Продажі, млрд. дол.	Працівники, тис. чол.
Marsh & McLennan Cos. Inc.	США	12,966	57,0
Aon P.L.C.	Велика Британія	12,019	69,0
Willis Group Holdings P.L.C.	Велика Британія	3,767	18,5
Arthur J. Gallagher & Co.	США	3,530	20,2
Jardine Lloyd Thompson Group P.L.C.	Велика Британія	1,714	5,5
BB&T Insurance Holdings Inc.	США	1,714	6,2
Brown & Brown Inc.	США	1,567	7,6
Wells Fargo Insurance Services USA Inc.	США	1,299	5,4
Hub International Ltd.	США	1,296	7,8
Lockton Cos. L.L.C.	США	1,231	5,6

*Примітка. Складено автором на основі [66,67].